

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka

POSUNY V IDIOLEKTU VYSOKOŠKOLSKÝCH STUDENTŮ

POD VLIVEM PRAŽSKÉ ČEŠTINY

(The Shifts of a College Students' Idiolect Under the Influence
of Prague Czech)

Vedoucí bakalářské práce:	doc. PhDr. Eva Hájková, CSc.
Autorka BP:	Anežka Náhlíková
Bydliště:	Pod Ovčínem 275, Letohrad
Obor studia:	SpPg – Čj, prezenční studium
Rok dokončení BP:	2011

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

Prohlašuji, že uvedená elektronická verze BP je identická s její tištěnou podobou.

V Praze

Dne 24. 3. 2011

.....

podpis

Poděkování

Děkuji doc. PhDr. Evě Hájkové, CSc. za cenné rady a pomoc při zpracování této bakalářské práce.

Obsah

1	Úvod	5
2	Teoretická východiska práce	7
3	Běžná mluva	8
3.1	Formy mluveného jazyka.....	9
3.1.1	Spisovný jazyk a jeho použití	9
3.1.2	Nářeční útvary	10
3.1.3	Sociální diferenciacce jazyka.....	12
3.1.4	Hovorová čeština a její vymezení v odborné literatuře.....	14
4	Obecná čeština.....	16
4.1	Pražská čeština	18
5	Stav současné češtiny	21
5.1	Různé pohledy na vztah spisovný jazyk – obecná čeština.....	22
6	Český jazykový atlas	30
7	Šetření mluvy vysokoškolských studentů s bydlištěm mimo Prahu	33
7.1	První dotazník	33
7.2	Druhý dotazník	38
8	Zvukové nahrávky a jejich rozbor	61
9	Závěr.....	70
10	Seznam použitých zdrojů.....	73
11	Resume	76
12	Klíčová slova	77
13	Přílohy	78
13.1	Seznam tabulek	78
13.2	Seznam grafů.....	79
13.3	Obrazová příloha	80

1 Úvod

Čeština je jazyk velice bohatý. Má spoustu různých variant a poskytuje nám nepřeborné množství jazykových prostředků, které nám pomůžou vyjádřit i ty nejjemnější nuance přesně tak, jak daná situace vyžaduje. Sgall a Hronek doplňují, že náš jazyk je tak rozmanitý, že dovoluje mluvčím nahradit například použití vulgárního slova prostě jen nespisovnou koncovkou nebo tvarem – „*což zřejmě líp vyhovuje naší mírné „národní“ povaze, šokuje nás to samo dost*“ (P. Sgall, J. Hronek, 1992, s. 84).

Stejně jako se lidé od sebe navzájem liší, i jazyk každého z nás je jiný. Mluvíme česky, a přece ne stejně. Naši mluvu ovlivňuje množství nejrůznějších faktorů. Na jedince působí geografické i sociální prostředí, ve kterém se pohybuje, dále například rozdílný věk, vzdělání, povolání, zájmy.

Zároveň pro vyjádření určité myšlenky nevolíme vždy stejné jazykové prostředky. V rozhodnutí, který v dané chvíli použijeme, nás ovlivňují různé okolnosti:

Předně je to komunikační situace, v níž se právě nacházíme. Jinak budeme mluvit na veřejném vystoupení, kde chceme nebo potřebujeme zapůsobit, a jinak v soukromí, kde často více záleží na obsahu sdělení než na jeho formě. Důležitou roli zde hraje, s kým a kde mluvíme, míra závažnosti tématu a také čeho chceme svým sdělením dosáhnout. Důležitým aspektem pro volbu jazykového prostředku jsou zkušenosti, které jedinec čerpá celý život, například když se dostává do kontaktu s nejrůznějšími mluvčími, jimž musí svůj projev přizpůsobovat. Všechny tyto a mnohé další faktory pomáhají dotvářet náš specifický idiolekt.

Z toho vyplývá, že mluva každého z nás není neměnná, v průběhu života se neustále vyvíjí, čehož si jedinec často ani nevšimne.

Mnohokrát se nám stane, že se setkáme s lidmi z jiného koutu České republiky a během rozhovoru zjistíme, že nechápeme význam některých slov nebo že nám připadá nezvyklý jejich dialekt. I tyto zkušenosti naši mluvu obohacují.

V poslední době dochází čím dál více k výraznému pohybu obyvatelstva jednak mezi státy a kontinenty, ale i v rámci jednotlivých společenství. „*Tato nebyvalá migrace – probíhá i u nás – nese s sebou ovšem též intenzivnější kontakty mezi jednotlivci, jejich skupinami a mezi kulturami. (...) Jazykový následek migrace a kontaktů by bylo možné zhruba charakterizovat jako vyrovnání (nivelizaci) dosavadních rozdílů. Dochází*

k jazykové homogenizaci, kterou lze chápat i jako úbytek či snižování jazykové variety“ (F. Daneš et al., 1997, s. 13).

V rámci jednoho národa při tom dochází samozřejmě i k míšení dialektů.

Protože studuji v Praze, v níž se (stejně jako v jiných velkých městech) střetávají různá nářečí, rozhodla jsem se, že se budu ve své bakalářské práci věnovat právě změnám idiolektu v závislosti na prostředí, ve kterém se člověk delší dobu pohybuje.

Cílem této práce je pokusit se potvrdit předpoklad, že pražské prostředí ovlivňuje ve větší či menší míře mluvu studentů, kteří sem přichází studovat z různých částí České republiky.

Pro to, abych toto tvrzení dokázala, používám formu dotazníku, rozhovoru a zvukové nahrávky se studenty. Celkem mám k dispozici materiál ze dvou dotazníků. První zjišťuje, jak problematiku vnímají sami studenti. Získaných dat využívá druhý dotazník, jehož jednotlivé otázky se již týkají konkrétních jevů.

Zvukového nahrávání se zúčastnili tři studenti. Cílem bylo analyzovat jejich projev a ověřit, zda se v něm objevují prvky, které do jejich idiolektu pronikly v průběhu pobytu v Praze, a dále zjistit, jaký je jejich vztah k novému jazykovému prostředí.

2 Teoretická východiska práce

Češtinu tvoří několik útvarů, z nichž si jedinec vybírá v závislosti na cíli, který svým mluveným projevem sleduje. Jak je všeobecně známo, funkci prestižní formy jazyka plní čeština spisovná. Ta je vyžadována především v situacích, jež mají oficiální ráz. Její použití mimo jiné vyvolává dojem jisté závažnosti tématu, o němž se hovoří. Samozřejmě závisí na jedinci, jakou formu jazyka vyhodnotí pro své aktuální komunikační potřeby jako nejvhodnější.

V poslední době se diskutuje o otázce stavu a používání jednotlivých jazykových forem. Podle některých lingvistů je třeba více zaměřit svoji pozornost na běžnou mluvu, která, na rozdíl od spisovného jazyka, neobsahuje prvky působící dojmem knižnosti, a lépe tak vyhovuje neoficiálním komunikačním situacím.

Velké změny ve společnosti (rozvoj techniky, pohyb obyvatelstva v rámci republiky, otevření společnosti cizincům apod.) ovlivňují i změny uvnitř jazyka. Do kontaktu přichází lidé z různých míst, mohou spolu komunikovat „na dálku“, roli zde hrají také sdělovací prostředky. Díky těmto faktorům můžeme zaznamenat proces nivelizace.

Z tohoto důvodu považuji za aktuální zaměřit se ve své práci na posun idiolektu v závislosti na změně jazykového prostředí, ke které dochází v dnešní době velmi často. Mým záměrem je potvrdit předpoklad, že se idiolekt studentů formuje v závislosti na jejich působení v Praze, do níž přišli za studiem.

Co se týče odborné literatury, uvádím zde díla, jejichž poznatky byly pro mou práci zásadní:

Nejvíce vycházím z publikace Český jazyk na přelomu tisíciletí. Zde je podrobně rozpracována problematika současného stavu českého jazyka a pražské češtiny, čehož pro svou práci využívám. Informace o obecné češtině jsem čerpala především z díla Čeština bez příkras. Dále jsem využila některé články uveřejněné v časopisech Naše řeč, Slovo a slovesnost a Český jazyk a literatura, v nichž lingvisté prezentují své pohledy na stav českého jazyka.

Další zdroje, které jsem pro svou práci použila, zmiňuji v každé kapitole zvlášť.

3 Běžná mluva

V publikaci Český jazyk na přelomu tisíciletí je tento pojem charakterizován takto: „*Běžná mluva není stabilizovanou varietou národního jazyka s vlastním hláskoslovím, tvaroslovím, skladbou nebo slovní zásobou. Jde o tu podobu jazyka, která se užívá v nepřípravené a nijak nestylizované soukromé komunikaci, o mluvu užívanou v rodině nebo mezi blízkými přáteli – tedy o podobu národního jazyka, která je vymezena na základě své funkce*“ (F. Daneš et al., 1997, s. 162). Jejím účelem není projevit svoje jazykové schopnosti a vzdělání, ale je prostředkem běžné denní komunikace.

Běžně mluvený jazyk, jenž se v mnohém liší od psaného projevu, má své charakteristické vnější a vnitřní rysy. Jaké to jsou, přehledně shrnuje František Čermák v publikaci Čítanka mluvené češtiny (A. Adamičová et al., 2008, s. 7n):

Typický mluvený projev lze charakterizovat těmito vnějšími aspekty: měl by být skutečně mluvený (ne čtený), soukromý, neformální, interaktivní (ve smyslu aktivního podílu obou komunikujících partnerů), in praesentiam (ne distanční) spontánní, nepřípravený, nenucený. Dále by to měl být v ideálním případě dialog vedený mezi dvěma lidmi, kteří se navzájem znají. Při pořizování nahrávky takového přirozeného běžného projevu je potřeba zajistit zamezení negativního vlivu techniky na komunikujícího.

Jako vnitřní označuje Čermák rysy jazykové v oblasti gramatiky (jednodušší morfologický systém, syntax – např. parataxe, nedokončené věty), slovní zásoby (výrazy použitelné především v mluveném projevu) a textu (množství hodnotících výrazů, deixe, elipsy).

Zajímavý postřeh uvádí František Daneš (1997, s. 15). O běžné mluvě hovoří jako o velmi rozsáhlé a rozmanité oblasti „*vykazující vysoký stupeň variantnosti, kterou probíhá řada parametrů (lokální, regionální, generační, sociální, aj.)*“ (tamtéž, s. 15). Daneš dále mluví o dvou zásadních skutečnostech v otázce běžné mluvené češtiny:

1. Existují jazykové rozdíly mezi Čechami a Moravou se Slezskem, přičemž mezi nimi není jasný předěl, běžná mluva v Čechách má tendenci expandovat směrem na východ.

2. Dochází k tzv. míšení kódů – „*v běžném jazykovém styku se zcela obvykle objevují substandardní formy v jistém, nikoli zcela volném jazykovém smíšení či kombinování s formami standardními*“ (tamtéž, s. 15). Vztah použití spisovného a nespisovného jazyka zde Daneš označuje jako „reciproční“. Mluvčím se často stane, že se v projevu, kde je vyžadováno použití spisovného jazyka (vlivem například nedostatečné

sebekontroly, emocionálního vypětí), objeví prvek substandardní. A naopak – v projevu, jenž je veden nespisovnou formou, se vyskytují i prostředky spisovné (více viz kapitola Stav současné češtiny).

3.1 Formy mluveného jazyka

Každý člověk žijící na území České republiky a hovořící česky má v běžném mluveném projevu k dispozici několik forem českého jazyka – „*od spisovného jazyka v kodifikované podobě až po nejokrajovější nářečí*“ (F. Daneš et al., 1997, s. 162).

V mluvené komunikaci mohou podle Daneše (1997, s. 16) nastat tři situace:

1. Situace, kdy je použití spisovného jazyka očekáváno. V tomto případě působí použití jiné varianty rušivě. Kultivovaný, spisovný projev je vyžadován především ve školách, na úřadech, v médiích a podobně.

2. Situace, v níž je možné použít prvky spisovné i nespisovné, např. v méně formálních promluvách.

3. Situace, pro kterou je spisovný jazyk nevhodný, nepřírozený a nepatřičný. Jako příklad můžeme uvést mluvu s kamarády, rodinnými příslušníky. Použití nespisovného jazyka lze zde vnímat jako naznačení bližšího vztahu komunikujících osob.

3.1.1 Spisovný jazyk a jeho použití

Publikace Stylistika současné češtiny označuje spisovný jazyk za nejdůležitější útvar národního jazyka. Shrnuje, že je používán „*s komunikačním záměrem v záležitosti národní kultury duchovní a hmotné, tedy při sledování vyššího komunikačního cíle, jehož je vlastně markantním signálem. Jeho norma vyhovuje stylové rozrůzněnosti. Jako jediný z útvarů má funkci národně reprezentativní*“ (M. Čechová et al., 1997, s. 36).

Marie Krčmová ve svém příspěvku v publikaci Český jazyk na přelomu tisíciletí uvádí, že spisovnou češtinu však většina mluvčích nepoužije v běžném rozhovoru příliš často. Vysvětluje také, proč tomu tak je (F. Daneš et al., 1997, s. 162).

Jak bylo řečeno výše, v první řadě je spisovný jazyk vnímán jako reprezentativní podoba národního jazyka, uplatňuje se v psaných projevech a v mluvených, které mají veřejný, oficiální ráz.

V běžných situacích však potřebujeme velice často vyjadřovat svoje pocity, emoce, vztahy k druhým lidem a na to má spisovná čeština přece jenom málo jazykových prostředků. Je to z toho důvodu, že byla od doby národního obrození používána pro účely

odborné a umělecké a v mluvené podobě se začala pěstovat především v oficiální, kultivované komunikaci. V soukromém prostředí se uplatňovala málo, upřednostňovala se nářečí typická pro danou oblast. Do povědomí venkovských lidí se spisovný jazyk dostával jen ve své psané podobě, protože vzdělání s nevzdělanými příliš často do styku nepřicházeli. Na rozdíl od dnešní situace, kdy spolu komunikují lidé s různým vzděláním, s různou jazykovou zkušeností (děje se tak například ve školách, na úřadech, ve sdělovacích prostředcích apod.).

Z předchozího tedy vyplývá, že ačkoliv je spisovná čeština útvar nejprestižnější, nelze ji používat všude, v každé komunikační situaci, ve které se jedinec ocitne. Jak už bylo řečeno výše, rozhovor vedený v nespisovné podobě může signalizovat určitý blízký vztah mezi mluvčími. (P. Sgall, J. Hronek, 1992, s. 17)

Někdy se spisovné češtině vytýká, že je až příliš knižní (více viz kapitola Stav současné češtiny). Nad tím se pozastavuje Libuše Čižmarová v příspěvku Mluvená čeština na Moravě (1998, s. 207). Pokládá si otázku, jestli tento pocit nevznikl jako důsledek malého využívání spisovné češtiny. *„Nevyplynula snad jeho knižnost ze stavu, kdy se v českém prostředí vyvinula dichotomie oficiálnosti a neoficiálnosti spjatá s potřebou vyjadřovat se v neoficiálním styku méně prestižními, tudíž nespisovnými prostředky, a spisovné vyjadřovací prostředky pak zůstaly omezeny na oficiální sféru“* (tamtéž, s. 207).

Spisovný jazyk tedy samozřejmě dodá dané promluvě jistou míru kultivovanosti. Pojmem „kultivovanost“ se zabývá František Daneš v článku Kultura mluvených projevů (F. Daneš, 1969, s. 96). Kultivovaný mluvený projev charakterizuje dalšími adjektivy: *„pěstěný, šlechtěný, vytríbený“* (tamtéž, s. 96). Uvádí také faktory, kterými se projevu na úrovni dosahuje. Je to v první řadě *„osvojení dostatečného bohatství výrazových prostředků kultivovaného jazyka“* (tamtéž, s. 96). Mluvčí musí mít široký jazykový základ, z něhož si vždy vybere ty prvky, které jsou pro danou situaci nejadekvátnější. K tomu je však zapotřebí také jistého jazykového citu, jež mluvčí získá nejlépe praktickými zkušenostmi. Významnou roli zde hraje také snaha a motivace člověka ke správnému vyjadřování. (tamtéž, s. 96)

3.1.2 Nářeční útvary

Kromě spisovného jazyka má čeština k dispozici několik různých nářečí a interdialektů.

Nářečí neboli dialekt je podle Encyklopedického slovníku *„většinou označení pro tradiční teritoriální (lokální) dialekt: územně (geograficky) vymezený útvar národního*

jazyka, který je určen vztahem k jiným teritoriálním útvarům a k jazyku národnímu“ (P. Karlík et al., 2002, s. 109).

Interdialekt definuje Jan Chloupek jako *„nestabilizovaný útvar národního jazyka představující nejvyšší vývojové stádium tradičních teritoriálních dialektů – zbavovaných postupně výlučných, nápadných znaků a naopak obsahující už inovace podle současných vývojových zákonitostí národního jazyka“* (M. Čechová et al., 1997, s. 42). Mezi interdialekty řadí obecnou češtinu, interdialekt východomoravský a středomoravský (tamtéž, s. 42). (O obecné češtině více v samostatné kapitole Obecná čeština)

Publikace *Čeština*, jak ji znáte i neznáte jako příklad tvarové rozrůzněnosti v závislosti na geografii uvádí výrok Jana Husa: *„Aby ktož budeš čísti, rozuměl mé české řeči, věz, žeť jsem psal tak, jakož obyčejně mluviem; neb v jednom kraji českém jinak mluvie a v jiném jinak. U příkladě já píši „nižádný nevie“ a jiní říekají „žádný nevie“, ...já diem „bychme byli dobří“ a jiní „bychom byli dobří“. A jest jiných drahně proměn“* (S. Čmejková, 1996, s. 121n).

Nářečí je spjata s uzavřenou komunitou např. vesnice. Nemá tak rozsáhlou slovní zásobu a složitou větnou stavbu jako spisovný jazyk. Ale mluvčí si s ním v běžných komunikačních situacích vystačí, plně vyhovuje jejich potřebám. (F. Daneš et al., 1997, s. 163)

Marie Krčmová uvádí ještě jeden rys dialektu, s kterým by se však dalo podle mého názoru v souvislosti s výraznými změnami ve společnosti polemizovat: *„(Nářečí) je vázáno na lokalitu, prozrazuje geografický původ mluvčího, a nadto je v obecném chápání Čechů v současnosti spojováno s méně prestižním venkovem, který je (zkresleně) viděn jako zastaralý ve způsobu života a vhodný jen pro lidi s nižším vzděláním“* (F. Daneš, 1997 et al., s. 163).

Vzhledem k tomu, že mnoho lidí nepracuje v místě svého bydliště, jezdí do škol za zaměstnáním do jiných měst (k čemuž jim napomáhá rozvinutá dopravní síť), nelze se na venkov dívat jako na prostředí s horšími podmínkami pro život. Lidé z menších obcí se v dnešní době neustále dostávají do kontaktu s velkými městy, tudíž v kontextu současné situace nemůžeme souhlasit s názorem jakési zaostalosti venkova a nižší vzdělanosti jeho obyvatel.

Od 19. století se rozložení nářečí na českém území pomalu mění. V některých částech se rozdíl mezi nimi stírají, dochází k nivelizaci. Na ni má vliv jednak pohyb obyvatel v rámci České republiky, možnost styku lidí z různých oblastí, ale také rozšíření

médií. Některá nářečí pomalu mizí. Z těchto důvodů tedy přestávají plnit svou funkci beze zbytku, ve všech komunikačních situacích. (F. Daneš et al., 1997, s. 163)

Objevují se hlasy, že je potřeba vnímat existenci dialektů jako kulturní hodnotu, o jejíž zachování by se mělo pečovat. Podle článku Jarmily Bachmannové (2008) chtějí někteří, aby byla jednotlivá nářečí „obrozována“, zpracovávána do učebnic, aby se vyučovala ve školách jako cizí jazyk. Jak však Bachmannová uvádí, tímto směrem jít nelze, protože by se zabraňovalo přirozenému jazykovému vývoji. Zároveň ale souhlasí, že je nutné nářečí zkoumat, popisovat, aby se dochovala pro následující generace.

Se stanoviskem Jarmily Bachmannové se plně ztotožňuji. Souhlasím s názorem, že nelze jednotlivé prvky v jazyce udržovat násilím, je potřeba respektovat změny ve vývoji češtiny, jež jsou dány především změnami ve společnosti a jejími potřebami. Avšak přesto považuji za důležité vnímat nářečí jako hodnotu národa, kterou je třeba se zabývat a sledovat její vývoj.

Bachmannová ve svém příspěvku dále zmiňuje vývoj zájmu o popis jednotlivých nářečí. Soustavně se výzkumu začali věnovat jazykovědci ve druhé polovině 19. století. První publikaci, která se zabývala touto problematikou, sepsal A. V. Šembera a nesla název *Základové dialektologie československé* (1864).

Až do doby založení Ústavu pro jazyk český (1947) nářeční materiál sbírali a popisovali spíše jednotliví badatelé. Od tohoto data však započal soustavný výzkum nářeční situace na celém území. Bachmannová uvádí, že tak vznikla například publikace *Česká nářečí jihozápadní J. Voráče* (první díl vyšel 1955) nebo *Nářečí přechodného pásu česko-moravského S. Utěšeného* (1960). (tamtéž)

K nejdůležitějším počínům patří v současnosti vznik Českého jazykového atlasu (více viz kapitola Český jazykový atlas).

3.1.3 Sociální diferenciacce jazyka

Kromě územního rozvrstvení je český jazyk diferencován také sociálně. Z tohoto hlediska vydělujeme profesní mluvu, argot a slang. Publikace *Stylistika současné češtiny* je označuje jako „*polotvary národního jazyka*“ (M. Čechová et al., 1997, s. 45).

Jan Chloupek v článku *O sociální a územní rozrůzněnosti češtiny* (1969) charakterizuje profesní mluvu jako mluvu skupiny zaměstnanců, „kteří při pracovním procesu nebo při výkonu služby užívají termínů nebo terminologických spojení beze zření k jejich spisovnosti, a to pouze pro jejich výrazovou úspornost a většinou i pro jejich vyhovující jednoznačnost v daném pracovním kontextu“ (J. Chloupek, 1969, s. 149).

Podle Chloupka některé výrazy profesní mluvy mohly vzniknout proto, že spisovná čeština neměla pro danou situaci žádné označení, tudíž se buď rozšířil nářeční výraz, nebo byl upraven ekvivalent z cizího jazyka. Výhoda profesní mluvy je spatřována také v jednoslovnosti. (J. Chloupek, 1969, s. 149)

Jednoslovnosti je dosaženo především univerbizací, např. „kožní lékař“ – „kožař“ (Příruční mluvnice češtiny, 2003, s. 94). V profesní mluvě se objevují i prvky expresivní. Jako příklad jsou v publikaci Čeština – řeč a jazyk uvedeny výrazy ze železničářské mluvy: „bardotka“, „lolobridžida“, „pegas“ (M. Čechová, 1996, s. 27).

Argot definujeme jako mluvu společensky izolovaných a sociálně vyřazených lidí (např. vězni, zloději, prostitutky). Jak Chloupek (1969, s. 150) uvádí, v českých zemích čerpal především z cikánštiny, jazyka jidiš a z německé gaunerské hantýrky rotwelsch.

Nejznámější je mluva „pražských pepíků“ a „brněnská plotna“. Podle příspěvku Českého rozhlasu Brněnská plotna (V. Faltýnek, 2008) byl za první republiky známým odborníkem na argot dr. Otakar Nováček. V roce 1929 vydal publikaci Brněnská plotna. V ní zaznamenal poznatky z mluvy na brněnské periferii. V 80. letech vznikl na motivy jeho knihy pořad Za trpkým smíchem starého Brna, kde zužitkoval svou znalost tamější mluvy Karel Höger, rodilý Brňan. (tamtéž)

Argot najdeme především v mluvené řeči, ale je zajímavé, že například žebráci používali obrázkového písma k znázornění toho, co můžou očekávat v jednotlivých domech (např. symbol mříže znamenal nebezpečí uvěznění). Dříve se tedy používal kvůli utajení, aby mu nikdo nerozuměl. Avšak postupně tento rys mizí, mnoho výrazů se rozšířilo do obecné češtiny (káča = pokladna, bachař = vězeňský dozorce). Některé z nich najdeme dokonce i jako ustálená spojení v neoficiálních mluvených projevech (např. dát bacha, jet na čundr). (M. Čechová, 1996, s. 27)

Slang tvoří slova, fráze, které používají skupiny lidí se stejným zájmem, eventuálně profesí (Příruční mluvnice češtiny, 2003, s. 94).

Tento výraz vznikl podle článku Jana Chloupka (1969, s. 150) buď z anglického sousloví s tzv. saským genitivem „s lang(uage)“, tzn. „něčí mluva“, nebo ze „soldiers' lang(uage)“, tzn. „mluva vojáků“.

Objevují se zde slova archaická (myslivecký slang – slechy, běhy), častá je výrazná expresivita, například ve studentském slangu: biflovat se, šprtat se, kule (M. Čechová, 1996, s. 27).

Na rozdíl od profesní mluvy, kde se vyžaduje maximální přesnost, je pro slang (i argot) typická velká synonymičnost, jazyková hra a metaforičnost. Nejčastějším postupem vytváření nových slov je zkracování a prosazování jednoslovnosti. Slang může pro své potřeby využívat i prostředků zvukových – intonace, tempa apod. (J. Chloupek, 1969, s. 150)

3.1.4 Hovorová čeština a její vymezení v odborné literatuře

V souvislosti s mluveným projevem musíme také zmínit pojem hovorová čeština. Je to termín problematický, nedá se přesně definovat, jeho výklad se u jednotlivých lingvistů liší.

Pro Mathesia je to „*volně vymezený soubor spisovných a zčásti i nespisovných prostředků užívaných v běžném hovoru těmi mluvčími, kteří jsou zvyklí aktivně užívat jazyk spisovný*“ (P. Sgall, J. Hronek, 1992, s. 22).

Bohuslav Havránek zase „*vymezil skupiny jevů obecné češtiny, které by bylo možné považovat za přijatelné pro vcelku spisovný hovor*“ (tamtéž, s. 23). Jedná se o tvary jako „mlíko“, „polívka“, „ved“, „nes“ (tamtéž, s. 23).

Jaromír Bělič hovorovou češtinu charakterizoval jako „*vrstvu češtiny spisovné zbavenou jak prvků výlučně knižních, tak i jevů pocíťovaných jako nespisovné*“ (tamtéž, s. 23).

Také Příruční mluvnice češtiny se o hovorové češtině zmiňuje. Uvádí, že je určena „*primárně pro mluvený jazyk a jejich nejběžnější uplatnění je v konverzačním stylu*“ (Příruční mluvnice češtiny, 2003, s. 779). Její prostředky stojí na hranici mezi útvarem spisovným a nespisovným. Mají takovou strukturu, která odpovídá spisovné normě, proto se do ní postupně začleňují.

Jan Chloupek naopak nevnímá hovorovou češtinu jako samostatný útvar na pomezí spisovné a obecné češtiny, ale jako „*soubor prostředků náležející široce chápanému komplexu spisovné češtiny*“ (M. Čechová et al., 1997, s. 40). Tato forma jazyka akceptuje jak prvky spisovné (zbavené příznaku knižnosti), tak některé prvky nespisovné, jež upozorňují posluchače nebo komunikačního partnera spíše na neoficiálnost daného projevu. Podle Chloupeka nejsou její prostředky dostačující, ale přesto plní hovorová čeština dvě funkce:

Zprvč ji mohou využívat ti uživatelé jazyka, kteří se jinak vyjadřují pouze spisovně.

Zadruhé plní svou roli v běžném hovoru. V psaném projevu ji obvykle nenajdeme, přestože její prostředky se mohou objevovat i v jinak spisovné promluvě.

Lingvisté předpokládají, že jako regionální útvar existuje hovorová čeština na Ostravsku a ve Slezsku. (tamtéž, s. 40)

4 Obecná čeština

Pro tuto práci je pojem obecná čeština stěžejní, proto jí je věnována samostatná kapitola.

V Encyklopedickém slovníku češtiny najdeme u hesla Obecná čeština toto: Obecná čeština je „*útvár vzniklý nivelizací nářečí vlastních Čech, tedy útvár geograficky omezený, a navíc v prostoru Čech regionálně rozrůzněný; toto rozrůznění je patrné dodnes, i když celkově je obecná čeština daleko konsolidovanější než jiné interdialekty*“ (P. Karlík et al., 2002, s. 81).

Jedním z jazykovědců, kteří se obecné češtině věnovali, byl Bohuslav Havránek, jenž tento pojem první použil (P. Sgall, J. Hronek, 1992, s. 12).

Petr Sgall a Jiří Hronek píší: „*Je to čeština bez příkras zajišťovaných péčí lingvistů a učitelů, ale to znamená zároveň i bez strojenosti a krunýře „jazykové správnosti*“ (tamtéž, s. 12).

Daneš hovoří o tom, že v Čechách jednotlivá nářečí téměř vymizela – „*i když jisté zbytkové jevy existují nadále*“ (F. Daneš et al., 1997, s. 15). Byla nahrazena nadnářečním útvarem (interdialektem), jenž vznikl na pražsko-středočeském základě. V publikaci Stylistika současné češtiny (M. Čechová et al., 1997, s. 43) však nalezneme zmínku o rozdílu mezi obecnou češtinou a interdialektem. Obecná čeština se proti interdialektu objevuje hojně i v umění, především v literatuře. Zde se stala „*výhradní reprezentantkou živé mluvené řeči každodenního života*“ (tamtéž, s. 43), avšak nejen pouze v promluvách postav, ale i vypravěče. Na rozdíl od interdialektu se tedy postupně dostává do povědomí celého národa.

Daneš se také zmiňuje o jisté nepřesnosti termínu obecná čeština. Původně byla vnímána jako „*řeč obecných, tj. prostých, neurozených občanů*“ (F. Daneš et al., 1997, s. 15). V současnosti se chápe jako forma, která je „*všeobecně užívaná*“ (tamtéž, s. 15). Jak je zde uvedeno, tuto situaci vnímal a formuloval už Bohuslav Havránek: „*Obecná čeština stojí ve dvojím funkčním vztahu. V poměru k lokálním nářečím plní úkol koiné a do jisté míry tak supluje spisovný jazyk. A v poměru ke spisovnému jazyku plní úkol jazyka lidového a kromě toho se svou funkcí odlišuje od hovorové vrstvy spisovné*“ (tamtéž, s. 15).

V Čechách se obecná čeština v běžném životě používá všude tam, kde není zapotřebí spisovného vyjádření. Přičemž každý mluvčí vyhodnocuje různě, jestli je obecná čeština vhodná, nebo zda daná komunikační situace vyžaduje použití spisovné formy jazyka.

Obecná čeština „představuje především specifická (zjednodušená) flektivní paradigmata a jisté hláskové alternanty (střídance)“ (tamtéž, s. 15). Nezasahuje tedy jenom vrstvu slovní zásoby, ale i ostatní jazykové roviny. Například v rovině zvukové a tvaroslovné je to foném í místo é („nový auto“, „mlíko“), protetické v- („vokno“), ej („mejdlo“), zánik -l v minulém přičestí po souhlásce („přines sem“, „čet sem“), koncovka -ma („bílejma stěnama“) atd. (tamtéž, s. 165)

Obecná čeština se uplatňuje především v projevech mluvených, což se odráží hlavně v rovině syntaktické. Nepřipravenost a spontánnost zapřičiňuje méně přesnou větnou stavbu, omezenější použití spojovacích prostředků, četné jsou také elipsy a aposiopese.

O obecné češtině se dá také říci, že má v sobě více expresivity než spisovný jazyk (např. výraz „mamina“). Ve slovní zásobě je hranice spisovnosti ovšem méně zřetelná a pevně daná. Například dříve nespisovná slova se dnes hodnotí jako spisovná – „zubař“, „mašle“. (tamtéž, s. 166)

Obecná čeština má také několik variant, které se mezi sebou trochu odlišují, ale není mezi nimi takový rozdíl jako mezi starými nářečími v Čechách, která se k sobě po staletí stále více přibližovala (P. Sgall, J. Hronek, 1992, s. 21).

Ve východních Čechách se setkáme s koncovkou -oj („dědoj“, „tátoj“), s výslovností u místo v („poliuka“, „prauda“) nebo s dlouhou samohláskou ve slovech „dólu“, „vzádu“. V jihozápadních Čechách uslyšíme výrazy typu „tátovo klobouk“, „do Budějce“.

Na většině území Čech jsou rozšířeny tvary sloves „sázej“, „prosej“, „trpěj“ (popř. „sázejí“).

Pozůstatky některých starých místních nářečí nalezneme například v Podkrkonoší nebo v severovýchodním cípu Čech u Náchoda. (tamtéž, s. 21)

Centrální postavení v oblasti, kde se mluví obecnou češtinou, má Praha.

Autoři publikace Čeština bez příkras si všímají vzájemné podoby mezi obecnou češtinou a slovenštinou. Jako příklad uvádí tyto výrazy: „velké mestá stáli“, „českí chlapi“, „mojeho“, „na rukách“. Lingvistkou, která se tímto vztahem zabývá podrobněji je Jana Dvončová. (tamtéž, s. 21)

Obyvatelé Moravy a Slezska spisovný jazyk použijí v neoficiálním mluveném projevu častěji než lidé z Čech. I jejich vztah k němu je pozitivnější. Obecná čeština je tedy

často některými Moravany a Slezany vnímána jako „*hrubá a také jako rys nevítaného pragocentrismu*“ (F. Daneš et al., 1997, s. 16).

Otázkou, jak se mluví v Čechách, se zabývali a zabývají i někteří jazykovědci. Publikace *Čeština bez příkras* uvádí jako lingvistu, jenž se první začal věnovat běžnému hovoru na území Čech, M. Veye (P. Sgall, J. Hronek, 1992, s. 27). Ve 20. letech 20. století dokončil dílo s názvem *Morphologie du tchèque parlé* (Tvarosloví mluvené češtiny), vyšlo však až po válce (P. Sgall, A. Trnková, 1963).

Z českých jazykovědců se problematikou zabýval Bohuslav Havránek. Alois Jedlička, autor příspěvku Akademik Bohuslav Havránek šedesátiletý časopise *Naše řeč*, poukazuje na snahu Havránka o „*osvětlení poměru hovorové a obecné češtiny*“ (A. Jedlička, 1953).

4.1 Pražská čeština

Téma pražské češtiny rozpracovává Pavel Jančák v publikaci *Český jazyk na přelomu tisíciletí*, v kapitole *Běžná mluva v Praze a její nářeční zázemí* (F. Daneš et al., 1997, s. 200 – 211).

V mnoha městech v Čechách se mluví obecnou češtinou, ale Praha zde má zásadní postavení.

Jako v každém velkém městě, i v Praze se střetává mnoho jazykových jevů, které se sem dostávají spolu s přistěhovalci. Brzy se ale ztrácejí, většinou v průběhu první nebo druhé generace. Když od nich odhlédneme, mluvu používanou v Praze lze označit za „*typickou, základní variantu obecné češtiny*“ (P. Sgall, J. Hronek, 1992, s. 21). V publikaci *Čeština bez příkras* se ale také zdůrazňuje, že pražskou češtinu nelze zaměňovat za obecnou. „*Naopak, pro jazykovou situaci v Čechách je právě typická jednota způsobů vyjadřování, existence jediného útvaru, sice nespisovného, ale rozšířeného po celých Čechách*“ (tamtéž, s. 21).

Hlavní město leží ve středu České republiky, což mu po staletí zajišťuje jakousi stabilitu a také neutralitu ve srovnání s jeho dvěma sousedními nářečními oblastmi.

Některé výraznější rysy pražské češtiny ovlivňují i mluvu lidí na Moravě a ve Slezsku. Tamější mládež může určitá slova, která sem pronikla z Prahy, vnímat jako zajímavá a moderní. Na druhou stranu můžou působit „*jako příklad mluvy málo kultivované, „škaředé*“ (F. Daneš et al., 1997, s. 200).

Základem pražské češtiny jsou ty rysy, které využívá nespisovná a nářeční mluva celých Čech. Pražskou češtinu dotváří také variabilní složka, jež obsahuje jednak jevy přesahující ze severovýchodočeské oblasti, jednak z jihozápadočeské. Byly dokonce zaznamenány výrazné rozdíly v mluvě pražských starousedlíků z protilehlých částí města (např. Motol a Kobylisy). (tamtéž, s. 200n)

Vliv z těchto oblastí je však pořád menší, Jančák uvádí, že v mluvě současné pražské mládeže se vyskytují už jen zbytky některých severovýchodočeských rysů, například -ik („rohlik“, „králik“), výjimečně se objeví dlouhá přízvučná slabika ve slovech „vzádu“, „dólu“, mívají spíše expresivní charakter („pívo“).

Podobně ustupují i rysy jihozápadočeské – například infinitivy „nest“, „pect“ a tvary „vo ňom“, „vo čom“ se vyskytují jen velmi zřídka. (tamtéž, s. 206n)

Izoglosy doznívajících severovýchodních a jihozápadních jevů demonstruje obr. 1 (viz příloha).

Jančák zveřejňuje výsledky průzkumu, který se týkal stavu mluvy současné pražské mládeže ve srovnání se středočeskou obcí Dobrovízí a s mluvou pražských starousedlíků. Ze sebraných výsledků vyplynulo, že v Praze velmi výrazně ustupuje regionální příznakovost, naopak zde probíhá upevňování spisovného jazyka a obecné češtiny. Dále bylo zjištěno, že se zde také velmi málo diferencuje mluva z hlediska sociálního (na rozdíl od situace v Brně). (tamtéž, s. 211)

Další pozorování je vyhodnoceno v oddílu Nivelizující síla pražského prostředí. Jančák zde vyslovuje tvrzení „o velké adaptační síle pražského prostředí“ (tamtéž, s. 210). To je vyvozeno ze zjištěné skutečnosti, že případy, kdy se v mluvě mladých Pražanů objevují „cizí“ prvky, regionalismy (například vlivem mimopražských rodičů), nepřesahují 5 %. Tyto jevy „se v daném frekvenčním pásmu mísí s doznívajícími regionálními rysy starého pražského dialektu (např. *žice, nech mi bejt, na ňom*) a spolu s nimi tak postupně nabývají charakteru rysů individuálních“ (tamtéž, s. 210).

Autor sleduje situaci u mladých lidí žijících v Praze, jejichž rodiče pocházejí z Moravy. Zjistil, že přestože udržují častý kontakt s moravskými příbuznými, na jejich mluvě v pražském prostředí to není vůbec znát. Dokonce u nich byly zaznamenány i zanikající pražské výrazy („*máminá třída*“), což dokládá „*dokonalé sžití s pražským prostředím*“ (tamtéž, s. 210).

Jančák výše uvedená zjištění označuje jako podpoření hypotézy, že už u druhé generace přistěhovalých Pražanů dochází k plné adaptaci na pražské prostředí.

5 Stav současné češtiny

V dřívějších dobách bylo nářečí pro konkrétního uživatele jazyka takřka jedinou variantou jazyka, kterou se dorozumíval. V souvislosti s formováním způsobu života se tato situace změnila. Marie Krčmová (F. Daneš et al., 1997, s. 167) uvádí, že mluvčí, kteří používají ke komunikaci pouze svůj dialekt, patří ke starším generacím a ubývá jich. Důvodem je samozřejmě pohyb obyvatelstva, díky němuž se dostávají do kontaktu lidé ze vzdálených oblastí, nutnost komunikace v nejrůznějších situacích na oficiální úrovni – ve školách, na úřadech apod.

Velký rozvoj sdělovacích prostředků utváření našeho jazyka také ovlivňuje. Člověk vnímá výrazy a různé tvary slov, které slyší v televizi nebo čte v novinách. Často je pak sám začne používat. (více viz Různé pohledy na vztah spisovný jazyk – obecná čeština)

Na formování jazyka má dále vliv pokrok společnosti v oblasti vědy a techniky. Probíhá neustálá modernizace všeho, vznikají nové skutečnosti. Jazyk na to samozřejmě musí reagovat. Vytváří proto další slova. Jak uvádí Krčmová, jednotlivá nářečí si je už většinou neupravují („např. *starší, moravským nářečím přizpůsobené „televiza“, „kókat na televizu“, ale už jen – novější – „kupónová privatizace“, „udělat investici“* (tamtéž, s. 168)).

V této souvislosti musíme zmínit i velký příliv nových prvků z cizích jazyků. Protože „*jednotlivá jazyková společenství a jejich jazyky se nenachází v izolaci, nýbrž existují v kontaktu s jinými společenstvími a jejich jazyky, jsou součástí nějaké širší geografické, politické a kulturní sféry*“ (tamtéž, s. 12).

Daneš (2009, s. 67n) uvádí, že vymanění českého jazyka z izolace se uskutečňuje především po roce 1989. Od této doby přestává národ žít v osamocení, vzrůstá jeho kontakt s ostatními státy v oblasti hospodářské, politické, kulturní. Začíná tedy proces vzájemného ovlivňování a sbližování jednotlivých jazyků. Do češtiny stále více pronikají cizí prvky, jež se zde rychle adaptují. Jazykem, který češtinu ovlivňuje nejvíce, je angličtina.

V tomto příspěvku, jenž vznikl roku 1995, považuje Daneš za problematické příliš povrchní přejímání jinojazyčných výrazů. Podle něho lidé často nevědí, jak se daný výraz čte, píše nebo neznají jeho přesný význam. (tamtéž, s. 68)

Já se však domnívám, že se od této doby situace výrazně změnila. Na znalost cizích jazyků se klade čím dál větší důraz, konkrétně s angličtinou se lidé setkávají neustále (ve sdělovacích prostředcích, školách, zaměstnáních apod.), tudíž dle mého mínění již není tento problém tak aktuální.

Svoji mluvu těmto a jiným okolnostem většinou automaticky přizpůsobujeme. Samozřejmě je tím ovlivňován i náš idiolekt.

Je tedy zřejmé, že se jazyk na celém našem území stále vyvíjí, i když v jednotlivých oblastech s různým výsledkem. Hraje zde roli větší či menší zachovalost jednotlivých dialektů, rychlost nivelizující tendence. Z toho vyplývá, že v některých oblastech jsou změny daleko zřetelnější než jinde. Podle Krčmové (Daneš et al., 1997, s. 171) zaznamenala například severočeská nářečí výrazný posun v oblasti tvarosloví na rozdíl od jihočeských, u kterých je registrován vývoj na hláskové úrovni.

Odlišnosti jsou pozorovány samozřejmě i co se týče Čech na jedné a Moravy se Slezskem na druhé straně.

V rámci Čech se nesetkáme s velkými rozdíly v nespisovném jazyce, stav zde je již do jisté míry nivelizován. Jiná situace je na Moravě a ve Slezsku. Zde lze najít velmi patrné rozdíly dialektů v jednotlivých oblastech. Krčmová uvádí, že i zde nivelizace probíhá, avšak „*má (na ni) vliv spíše živý spisovný jazyk včetně svých vývojových tendencí než vlastní obecná čeština*“ (tamtéž, s. 171). Na rozdíl od Čech ji lze zaznamenat ve všech oblastech jazyka.

5.1 Různé pohledy na vztah spisovný jazyk – obecná čeština

Obecná a spisovná čeština nejsou dva na sobě nezávislé útvary, naopak, navzájem se ovlivňují a podle Petra Vybírala v článku Ó my se máme – o samých výhodách obecné češtiny a dialektů i sblíží, čemuž by se podle něj nemělo bránit. Jak píše, nejedná se o „*zrovnoprávnění obecné češtiny s češtinou spisovnou nebo snad o snahu rozmělnit spisovnost v obecné českosti*“ (P. Vybíral, 2003 – 2004, s. 80). Toto sblížování by se nemělo chápat jako postupné zanikání spisovného jazyka. Protože stejně jako spisovná čeština není schopna obstát ve všech jazykových situacích, ani obecnou češtinou nezvládne mluvčí vhodným způsobem vyjádřit vše. (tamtéž, s. 80)

Za zmínku stojí poznatek Jiřího Krause (2010, s. 137), který uvádí, že vztah spisovného jazyka a obecné češtiny prošel velkými změnami po roce 1989 především v české literatuře. Obecněčeské prvky začaly být používány zcela záměrně, jako projev nesouhlasu s jakoukoliv normalizací.

Sgall a Maglione (2005 – 2006) o sblížování obou „češtin“ také hovoří. Míni tím ovšem oboustranné přibližování, jelikož nejen spisovný jazyk přejímá obecněčeské prvky, avšak lze zaznamenat i proces opačný. Postupně se do kodifikované normy dostávají

výrazy dříve pro spisovný jazyk nemyslitelné. Autoři rozdělují tyto jevy do několika stupňů: jevy považované již za spisovné – „bez něj“, „můžu“, „děkuju“; pomezí jevy – „pane Novák“, „bysme“, „děl“ (vyskytují se i v jinak spisovných projevech), nespisovné, ale v běžné mluvě rozšířené jevy – „dobrý sportovci“, „krásný města“, „velkej“. Na druhou stranu ustupují některé nespisovné jevy – „vodraz“, „vodloučit“, „ouvoz“. (tamtéž, s. 83)

Na závěr příspěvku vyjadřují autoři myšlenku, že je nezbytné přestat se striktně zabývat dichotomií spisovnost – nespisovnost, ale vzít v úvahu pojem „*jazykový standard, tzn. počítat i s přechodným pásmem tvarů*“, jak je tomu například v němčině nebo ve francouzštině. Považují za nejlepší navázat na Mathesiovu „*pružnou stabilitu*“ (tamtéž, s. 87).

Termín „pružná stabilita“ vysvětluje Jiří Kraus (1999). Sestává se ze dvou rysů, které se zdají být protichůdné. První z nich vychází ze skutečnosti, že jazyk slouží především jako prostředek k dorozumívání, proto je nutné, aby byl stabilní, druhý je spojen s potřebou „*vyjadřovat rychle se proměňující skutečnost*“ (tamtéž).

František Daneš v díle Český jazyk na přelomu tisíciletí představuje myšlenky týkající se dalšího vývoje běžně mluvené češtiny. Klade si otázku, zda lze počítat s ustavením „obecné moravštiny“ v paralele k obecné češtině. Tyto dvě „češtiny“ by pak následně splynuly v jednu, „*takže by pak vznikla opravdu obecná, tj. celonárodní běžně mluvená čeština*“ (F. Daneš et al., 1997, s. 16).

Další jeho teze však vznik „obecné moravštiny“ nebere v úvahu. Díky velkému pohybu obyvatelstva, sdělovacím prostředkům, zjednodušené komunikaci lidí z různých oblastí České republiky a především díky působení pražského prostředí jako centra veškerého dění se může obecná čeština rozšířit na celé území. Daneš dodává, že v současnosti nelze odhadnout, jak rychle a do jaké míry bude tato expanze probíhat. (tamtéž, s. 16)

Článek Sbližování spisovné a obecné češtiny (P. Sgall, J. Hronek, 1999) zmiňuje, že například Bohuslav Havránek nepředpokládal, že jednou dojde k jazykové homogenitě. Dobře si uvědomoval, že stejně jako se mezi sebou liší navzájem jednotliví mluvčí, i komunikační situace, do nichž tito mluvčí vstupují, jsou rozdílné. Čeština musí mít tedy z těchto důvodů více různých jazykových prostředků, z kterých si pak jedinec vybírá přesně podle svých potřeb. (tamtéž, s. 186)

V tomto článku se Sgall a Hronek zmiňují o blízkém se přechodu „*od starého nářečního rozdělení běžně mluvené češtiny k rozdělení stylovému*“ (tamtéž, s. 184). Uvádí,

že si uživatelé jazyka začínají postupně uvědomovat nemožnost rozdělení jazykových jevů pouze na spisovné (=správné) a nespisovné, ale že nad použitím určitého prostředku je třeba přemýšlet i z hlediska jeho funkční použitelnosti v konkrétní komunikační situaci. (tamtéž, s. 186)

Nad vztahem spisovné a obecné češtiny se zamýšlí také Sgall a Maglione v příspěvku *Čeština standardní a běžně mluvená* (2005 – 2006). Za zásadní problém považují skutečnost, že mnoho spisovných prostředků působí na běžného uživatele jazyka knižně, proto si lze všimnout častého kolísání mezi oběma češtinami. Jako příklad knižnosti ve spisovném jazyce zde autoři uvádí výrazy „lidmi“, „malá města byla“, „velkého“. Jsou toho názoru, že jejich použití působí nepřirozeně, že spisovná norma postrádá tvary stylově neutrální. (tamtéž, s. 80)

Podobný postřeh prezentoval Alexandr Stich v roce 1980 na konferenci o jazykové kultuře. Poukazuje na skutečnost, že například „bychom“ je knižní a „bysme“ nespisovné, mluvčí si nemůže vybrat žádný neutrální výraz mezi nimi. (P. Sgall, J. Hronek, 1992, s. 23)

Podle Vybírala (2003 – 2004, s. 80) prokazuje právě obecná čeština nezastupitelnou roli v tom, že poskytuje spisovné češtině jazykové prostředky, které jí chybí nebo které nahrazují výrazy vnímané jako zastaralé.

Jak už bylo řečeno, často dochází k situacím, v nichž mluvčí (i v médiích) vedle sebe staví prvky spisovné a nespisovné.

Článek *Čeština standardní a běžně mluvená* (P. Sgall, C. Maglione, 2005 – 2006, s. 81) uvádí, že se střídání objevuje především v oblasti hláskových změn: koncovka -ý/-ej („mladý“/ „mladej“), protetické v- („vokno“), tvary „ženami“/ „ženama“, „dobří sportovci“/ „dobrý sportovci“ nebo „bychom“/ „bysme“.

Sgall s Maglione se v příspěvku snaží danou situaci zdůvodnit. Považují ji za důsledek ztráty souvislé hovorové vrstvy v průběhu 19. století z důvodu působení jazykových brusů v době, „*kdy už čeština takovou obranu proti tlaku němčiny nepotřebovala a nepotřebuje*“ (tamtéž, s. 83). To vedlo k situaci, že spisovný jazyk nebyl v povědomí mluvčích nikdy úplně zakotven (tamtéž, s. 82).

Jiří Kraus v publikaci *Rétorika a řečová kultura* (2010) vysvětluje, že nespisovná čeština se do jinak spisovného projevu přimísí především ze tří důvodů. Jednak proto, že ji mluvčí vnímá jako bližší, přirozenější, tudíž si občasné proniknutí jejích prvků nemusí ani uvědomit. Dále ji může použít zcela záměrně, když chce navodit dojem menší oficiálnosti, přiblížit se posluchačům. Jako třetí důvod Kraus uvádí, že pomocí ní může hovořící

v oficiálním projevu podtrhnout „*svou osobitost, nezávislost na konvencích, samozřejmost své existence na obrazovce nebo před mikrofonem, příslušnost k vybrané elitní skupině apod.*“ (J. Kraus, 2010, s. 137).

Problematikou volby mezi prostředky spisovnými nebo nespisovnými se zabývá J. Hoffmannová a O. Müllerová (1997). Zastávají názor, že možnost vybrat si v dané situaci mezi prostředky různých jazykových útvarů je pro mluvčího velká výhoda. Do jisté míry totiž zvolená forma ovlivní celkové vyznění promluvy (například spisovný prvek lze použít též jako ironii). Ale přesto je potřeba nastavit nějaká pravidla, jež by výběr nějakým způsobem korigovala. Autorky poukazují na jev, který byl potvrzen několika výzkumy: čím je konkrétní projev závažnějšího obsahu, tím běžnější je použití spisovného jazyka, nespisovné prvky se v tom případě téměř nevyskytují. Jako příklad je zde uvedena náboženská tematika. Tedy již použitím určitých jazykových prostředků signalizuje mluvčí posluchačům závažnost nebo naopak uvolněnost zvoleného námětu mluvy. (tamtéž, s. 47n)

V roce 2005 uveřejnil Václav Cvrček a Petr Vybíral v Lidových novinách poměrně bojovný článek s názvem Mluvme, jak nám zobák narost (2005). Jeho úvodní slova zní takto: „*Nespisovným jazykem u nás mluví přes šedesát procent mluvčích, přesto se za něj stydíme. Tento stud v nás vyvolává škola i někteří lingvisté, podle kterých je nutné komunikovat pouze ve spisovné češtině. Všudyprítomnost výrazů obecné češtiny nepovažují mnozí odborníci za obohacení spisovného jazyka, ale za jeho prznění.*“

Autoři svým příspěvkem přesvědčují čtenáře o nutnosti zaměřit svou pozornost na obecnou češtinu (jejíž hodnotu vyzdvihují dokonce až nad jazyk spisovný), z důvodu nedostatečného zpracování v odborné literatuře (např. v Českém jazykovém atlase).

Upozorňují na paradox, že přes časté negativní postoje obecná čeština jazyk spisovný ovlivňuje a že je nutné se jí věnovat především v hodinách českého jazyka, které by měly mít výrazný podíl na jejím formování. „*Především tomu by nás měla učit škola v hodinách češtiny - namísto pravopisného výcviku, jehož podíl na komunikačních schopnostech studentů je přinejmenším sporný*“ (tamtéž). Vyslovují také tvrzení, že není potřeba se výrazům typu „bysme“, „pane Novák“, „s lidma“ vyhýbat a stydět se za ně, že se je člověk musí učit umět používat (tamtéž).

K příspěvku Cvrčka a Vybírala se vyjádřila S. Kloferová (2006). Podle ní nestačí současnou jazykovou situaci pouze kritizovat a k aktivitě nabádat ostatní.

Nesouhlasí s tvrzením, že výzkum běžné komunikace stagnuje, naopak – česká jazykověda od začátku 90. let 20. století začíná na stav a vývoj mluvené češtiny svoji pozornost zaměřovat. (tamtéž, s. 11)

Kloferová informuje o některých publikacích, které se touto problematikou zabývají. Velmi kladně hodnotí Český jazyk na přelomu tisíciletí, jenž se mimo jiné věnuje běžné mluvě z teoretického hlediska a zabývá se jejími regionálními podobami. Dále se zmiňuje o několika monografiích, které zkoumají mluvu např. z hlediska geografického nebo generačního. Mezi ně patří Mluvená čeština na Moravě¹ nebo Tváře češtiny². Důležitým počinem v této oblasti je Český národní korpus. (tamtéž, s. 11)

Právě Český jazykový atlas, který Cvrček s Vybíralem podrobují kritice, považuje Kloferová za základní. Velmi podrobně zpracovává běžnou mluvu v jednotlivých oblastech České republiky, a to i z hlediska generačního rozvrstvení. Na tomto díle pracovalo téměř 30 dialektologů, kteří zmapovali situaci ve 420 obcích a 57 městech na našem území, k tomu se zabývali ještě 13 lokalitami s českou komunitou v zahraničí. (tamtéž, s. 13)

Na závěr článku shrnuje, že ČJA je dílo, které si zaslouží uznání. Mělo by se stát výchozím bodem pro všechny, kteří se současnou situací běžné mluvy zabývají (tamtéž, s. 12n). (více viz kapitola Český jazykový atlas)

Autor, jenž se vrací k článku Mluvme, jak nám zobák narost, je J. Jiráček. V časopise Naše řeč uveřejnil příspěvek Diskuse o užívání spisovné češtiny z hlediska medializace veřejné a soukromé komunikace (J. Jiráček, 2006).

Různé názory na téma obecněčeské prvky ve veřejné oficiální komunikaci se objevují už delší dobu, přinejmenším od 60. let 20. století. Jiráček v této souvislosti uvádí jména jako Bělič, Havránek a Jedlička s článkem Problematika obecné češtiny a jejího vztahu k jazyku spisovnému, jenž se objevil v časopise Slovo a Slovesnost. Zpracováním diskuzí na toto téma se zabývá Kraus v publikaci s názvem Rétorika a řečová kultura (2010). (J. Jiráček, 2006, s. 15)

O zmiňovaném Cvrčkově a Vybíralově článku autor napsal, že je to: „*nekritický bojovná apologetika obecné češtiny v roli prestižní formy národního jazyka (tedy v roli,*

---

¹ DAVIDOVÁ, Dana, et al. *Mluvená čeština na Moravě*. 1. vyd. Šenov u Ostravy : Tilia, 1997. 171 s. ISBN 80-7042-478-8.

² FIC, Karel, et al. *Tváře češtiny*. 1. vyd. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, 2000. 265 s. ISBN 80-7042-566-0.

kteřou podle autorů zmiňované úvahy přisuzují „škola i někteří lingvisté“ pouze spisovné češtině“ (tamtéž, s. 15).

Jiráček svůj příspěvek věnuje problematice vztahu spisovné a obecné češtiny v mediální komunikaci. Mluví o tom, že se v médiích do projevů čistě spisovných a oficiálních stále více mísí prvky nespisovného jazyka. „*To vše se děje v prostoru, jemuž společnost přiznává postavení veřejného*“ (tamtéž, s. 16).

Formuluje základní rysy mediální komunikace, mezi něž patří dostupnost a srozumitelnost daného sdělení, asymetrickost způsobená omezenou výměnou rolí (čtenář, posluchač nebo divák zůstává stále čtenářem, posluchačem nebo divákem). Vysvětluje, že právě zmíněnou dostupností je z médií učiněn „*prostředek veřejného komunikování*“ (tamtéž, s. 17).

Asymetrie a veřejnost přetrvávají už od dob nadvlády periodického tisku, vytrácí se však postupně rozměr politický, modernizační, díky němuž se formovala „*demokratizace politického rozhodování a politická dělba moci*“ (tamtéž, s. 17). Z tohoto důvodu dochází ke stírání rozdílů mezi veřejnou a neveřejnou oblastí. Média hojně produkují zábavné programy, které se právě zaměřují na člověka v jeho soukromí. Veřejný a neveřejný prostor zde tedy stojí vedle sebe a navzájem se ovlivňují. „*Po politické diskusi následuje pohádka nebo dobrodružný film, zpravodajství je rámováno reklamou na předměty a služby denní potřeby*“ (tamtéž, s. 18).

Se zřetelem k této situaci je nanejvýš důležité věnovat se prestižnímu útvaru českého jazyka, který dodá oficiální charakter a evokuje jistou závažnost tam, kde je potřeba. Jak autor dokonce uvádí, „*užíváním spisovného jazyka a formálnějším oblečením je možné uměle zvyšovat prestiž vystoupení nebo obsahu (což je patrné především u sportovních komentátorů)*“ (tamtéž, s. 19n).

Kulturou vyjadřování v médiích se zabývá i Patrik Mitter (2005 – 2006). Jeho článek v úvodu zmiňuje návrh jedné poslankyně uzákonit povinné vyjadřování se spisovným jazykem pro moderátory, redaktory ve zpravodajských a publicistických pořadech. Autor se domnívá, že to sice není prakticky proveditelné, ale uvedená myšlenka alespoň přispěla k otevření diskuze nad tímto tématem. Zastává také názor, že pozvednout úroveň jazykových projevů v médiích je třeba, ale v souvislosti s pojmem „kultivovanost“ a ne „spisovnost“, protože každý spisovný projev nemusí být automaticky kultivovaný a naopak. (tamtéž, s. 28n)

Jak známo, problematická situace s použitím spisovného vyjadřování nastává ne u pořadů v oblasti zpravodajství a publicistiky (Mitter uvádí pouze ojedinělou nesprávnou

výslovnost některých pražských mluvčích), ale především v zábavných programech. (tamtéž, s. 29)

Podle mého názoru zde není nutné tak přísně dbát na spisovnou úroveň projevu, jelikož většina takovýchto pořadů sleduje primárně cíl navodit v divákovi/posluchači pocit uvolněnosti. Tomu se proto mohou přizpůsobovat i jazykové prostředky. Ale domnívám se, že i zde by měla být určitá jazyková úroveň dodržována. Podobný názor zastává i Mitter, ale zároveň dodává, že když se neustále střídá zábavný pořad za pořadem (reality show, soutěžní pořad, seriál, telenovela), „*v nichž se jejich aktéři či postavy vyjadřují nejen stereotypně, ale mnohdy i bez ambicí na kultivovanost*“ (tamtéž, s. 30), přirozeně to působí i na rozvoj mluvy diváka v záporném slova smyslu. Televize a ostatní média přestávají být v zábavní sféře vzorem jazykové správnosti, člověk díky nim pojem o kultivovaném projevu nezíská.

Souhlasím s názorem, že oblastí, kde se kultivovaný projev vyžaduje, jsou pořady pro děti, jejichž mluva se v závislosti na jazykovém okolí rychle formuje, potřebují mít kolem sebe, jak uvádí Mitter, adekvátní řečové vzory (tamtéž, s. 31).

V souvislosti s diskuzemi na téma, jaké prvky v jazykovém projevu tolerovat a jaké ne, se nabízí otázka, s níž se jazykověda vypořádává už po staletí, a to – nakolik by měla do vývoje jazyka zasahovat.

Všem známé brusičství se omezovalo na zakazování jevů, které podle uměle stanovených pravidel neodpovídaly požadavkům „*jednoznačnosti, přímočaré pravidelnosti, historické čistoty, odmítání cizích vlivů*“ (Čmejrková, 1996, s. 167).

Opačný pohled je reprezentován tvrzením, že do přirozeného vývoje jazyka se nesmí v žádném případě zasahovat, žije si nezávisle na nějakých normách. Jazykovědec by měl vše pouze sledovat a zaznamenávat. (Čmejrková, 1996, s. 167)

Jak uvádí Jiří Kraus v publikaci *Čeština*, jak ji znáte i neznáte, nejlepší je jako vždy zlatá střední cesta. Na jedné straně vyžaduje současná společnost toleranci, respektování odlišností. Avšak stále je nutností řídit se podle určitých závazných pravidel (která ovšem také prochází vývojem), jež stanovují, jak má vypadat kultivovaný projev. „*A tak i přesto, že příští slovníky a mluvnice se budou moci opírat o daleko rozsáhlejší obraz reálného úzu, než jak tomu bylo dříve, jazykověda se své regulativní úlohy v oblasti spisovného jazyka vzdát nemůže. Pokud ano, stanou se autory různých komerčně velice slibných příruček jazykové správnosti pochybní autoři publikující v stejně pochybných nakladatelstvích*“ (tamtéž, s. 168).

V publikaci *Stylistika současné češtiny* je zastáváno stanovisko, že není třeba se obávat budoucnosti spisovného jazyka, protože stále plní funkci základního útvaru národního jazyka, což se zde dokládá faktem, „že se zákonitě vyskytuje jako člen určitých funkčních dichotomií“ (M. Čechová et al., 1997, s. 37). Autoři tuto skutečnost vysvětlují na příkladu publicistiky, jež je především postavena na spisovném jazyku. Když se od něj v nějakém projevu upustí, je tím většinou sledován nějaký cíl, například přiblížit „živé pracovní prostředí“ (tamtéž, s. 37).

Tato podkapitola si kladla za cíl představit názory lingvistů na stav současné češtiny. Všichni vnímají, že se český jazyk proměňuje v závislosti na potřebách jeho uživatelů. Shodují se na tom, že je potřeba do prestižní češtiny přijímat nová slova, která postupně přestávají být vnímána jako nespisovná. Tito lingvisté se však od sebe liší v pohledu na radikálnost tohoto postupu. Myslím, že nejbojovnější stanovisko zastávají Cvrček a Vybíral, kteří vyzdvihují obecnou češtinu, zdá se, na vyšší úroveň než je jazyk spisovný.

Podle mého názoru je však nutné o spisovný jazyk pečovat a co nejvíce rozšiřovat povědomí o něm mezi širokou veřejnost, protože spisovnost a kultivovanost v projevu působí daleko lépe než nespisovné vyjádření. Přestože se občan obecnou češtinou nebo dialektem bez větších problémů domluví všude, je zapotřebí (především ve školách) pěstovat v jedinci cit pro spisovné vyjadřování. Aby se nestávalo to, co je u mnohých lidí běžné, že mají snahu použít v projevu spisovný tvar, avšak zní jim tak nepřirozeně, že raději použijí tvar nespisovný, i když jsou si dobře vědomi jeho nevhodnosti.

Domnívám se, že bychom měli stále vnímat spisovný jazyk jako kulturní hodnotu, které je třeba si vážit. Zároveň by se měl ale přiměřeně otevřít novým vlivům, jež ho obohacují a doplňují.

Použití spisovného jazyka ovšem nelze aplikovat na všechny komunikační situace beze zbytku. Je třeba mezi nimi rozlišit, adekvátně vyhodnotit a následně přiměřeně použít formu jazyka, kterou vyžadují. Podle mého mínění by bylo zapotřebí zlepšit používání jazyka ve sdělovacích prostředcích. Působí neustále na širokou veřejnost a nevědomky tak formují její jazykové povědomí.

6 Český jazykový atlas

V kapitole Stav současné češtiny byl zmíněn příspěvek S. Kloferové (2006), ve kterém vyzdvihovala kvality Českého jazykového atlasu (ČJA). Jak už bylo řečeno, považuje ho za základní dílo v této oblasti a domnívá se, že „*každý, kdo se problematikou běžné mluvy zodpovědně zabývá, měl by mít atlasové údaje „v malíčku“*“ (tamtéž, s. 14).

Jan Chloupek v článku Vydávání Českého jazykového atlasu pokračuje (1998) hodnotí toto dílo pochvalně z toho důvodu, že díky němu se zpochybní klamné představy o jednoduchém a prostém sjednocení mluvené češtiny, jelikož ČJA demonstruje na mnoha případech stále ještě velkou rozdílnost v jednotlivých nářečích především na území Moravy a Slezska. (tamtéž, s. 133)

Český jazykový atlas je dílo, jež zkoumá mluvu lidí všech generací. Kloferová vysvětluje, proč ho autoři nenazvali Český nářeční atlas: „*Podává totiž obraz – včetně důkladného rozboru – mluvy generačně rozvrstvené, mluvy, pro niž je charakteristická spontánnost, nepřipravenost*“ (S. Kloferová, 2006, s. 12n).

Impulzem pro práci na tomto jazykovém atlase byla brněnská dialektologická konference v roce 1954 (P. Jančák, 2007, s. 30).

Jančák uvádí, že velkým problémem, s nímž se jazykovědci podílející se na ČJA potýkali, bylo především zpracování sebraných dat. Museli najít vyhovující způsob grafického ztvárnění map, které by byly nezkreslené, jasně čitelné a přehledné, protože mapy tvoří nejpodstatnější složku tohoto díla. Podle Jančáka se podařila najít dobrá technika zobrazení, a to „*formou syntetizujících map, spočívajících na plošném zobrazení, doplňovaném zobrazením bodovým*“ (tamtéž, s. 30).

Jako příklad tohoto zpracování uvádím různé tvary výrazu „cítit“ v jednotlivých oblastech (viz Obrazová příloha, obr. 2).

Atlas je tedy pětidílný s celkovým počtem 2817 stran. S vydáním první části počítali autoři již roku 1988, avšak vlivem vnějších událostí se ho v nakladatelství Academia dočkali až v roce 1992 (tamtéž, s. 30).

Autory tohoto ojedinělého díla jsou pracovníci dialektologického oddělení Ústavu pro jazyk český, především Jan Balhar a Pavel Jančák (J. Kraus, 2007 – 2008, s. 93).

Jiří Kraus dodává, že výzkum byl zahájen před více než 50 lety. Tato doba je dost dlouhá na to, aby se dal zaznamenat posun v mluvě mladší generace proti starší. Některé jazykové prvky čeština opouští, jiné si udržuje. Kraus si pokládá otázku, zda je ČJA přínosný pro nové poznatky o historii češtiny nebo spíše o současném stavu jazyka.

Dochází k názoru, že lze považovat za pravdivé obojí. V současnosti dochází především vlivem masmédií a pohybu obyvatelstva k postupné nivelizaci jazyka. Také se v některých komunikačních situacích zvyšují nároky na správné použití spisovné češtiny. Na opačné straně ale působí nutnost respektovat odlišnosti v mluvě jednotlivců v souvislosti s jejich místem bydliště. Kraus za nejdůležitější považuje naučit se vždy vhodně zorientovat v komunikační situaci a zvolit takové jazykové prostředky, které jí přísluší. (tamtéž, s. 94n)

Tři svazky se týkají slovní zásoby, jež nějak souvisí s životem na venkově. Úvodní díl se věnuje člověku a domácnosti, druhý například tematickým okruhům zahrada, živočišstvo, rostlinstvo, počasí, zábavy a zvyky, ve třetím díle najdeme slovní zásobu z oblasti hospodářství nebo polní práce. Tyto tři části se zabývají slovní zásobou z oblastí, se kterými se většina z nás tak často nesetkává. (J. Balhar, 1999)

Problematiky současné běžné mluvy se týkají především poslední dva díly.

Čtvrtý díl, vydaný v roce 2002, zpracovává rovinu morfologickou. Jak uvádí Kloferová ve výše zmíněném článku, změny v této oblasti probíhají pozvolněji než ve slovní zásobě a „*je zde zachycena většina neuralgických bodů našeho tvarosloví*“ (S. Kloferová, 2006, s. 13).

V pátém díle se autoři zabývají rovinou hláskoslovnou a syntaktickou. V této závěrečné části nalezneme přes 300 map a komentářů k nim (Jančák, 2007, s. 32). Hláskosloví, které zde převažuje, je rozděleno na dva oddíly – souhlásky a samohlásky. Jančák (tamtéž, s. 34) doplňuje, že oblast syntaxe je do poslední části zařazena z toho důvodu, že by svým rozsahem vlastní svazek nenaplnila.

Kromě toho zde nalezneme i část věnovanou adverbiím a slovní zásobě v souvislosti s městským prostředím, například různá označení pro tramvaj, rohový dům apod. (tamtéž, s. 34).

Syntaktický oddíl, zpracovaný především Janem Balharem, je velice oceňován. Jeho hlavní přínos vidí Jančák v tom, že výzkum této oblasti ukázal, „*že mnohé syntaktické jevy původně předpokládány regionální charakter nemají, jsou prakticky možné na celé jazykové oblasti (i když mnohdy v různé intenzitě), a nemohly být proto mapovány*“ (tamtéž, s. 34).

Za objevenou, z důvodu prohloubení znalostí o jazykové diferenciaci na českém území, považuje také závěrečnou kapitolu s názvem Svazky izoglos v nářečích (tamtéž, s. 35).

Na závěr svého příspěvku vyjadřuje Jančák přání, že je nutné ČJA vnímat nejen jako souhrn poznatků o „*muzeální*“ lidové kultuře, ale i jako počín, jenž nám předkládá

informace o běžně mluveném jazyce. „Bylo by jistě nejlepším uznáním této jejich náročné práce, kdybychom si zvykli užívat atlasu stejně tak, jako jsme zvyklí sahat po tradičních příručkách, jako jsou slovníky a mluvnice“ (tamtéž, s. 36).

7 Šetření mluvy vysokoškolských studentů s bydlištěm mimo Prahu

Cílem této práce je především potvrdit stanovený předpoklad, že se idiolekt jedince mění v závislosti na dlouhodobější změně jazykového prostředí.

Skupinu, na níž jsem tento posun sledovala, tvořili vysokoškolští studenti, kteří studují v Praze, pocházejí však z jiných míst České republiky a mají tam i své bydliště.

Průzkum se skládá ze tří částí: z prvního dotazníku, druhého dotazníku a sběru zvukového materiálu.

Výsledky šetření obou dotazníků jsou zpracovány ve formě tabulek.

Každou tabulku tvoří dva sloupce. V prvním z nich je uveden kraj, z něhož respondent pochází. Druhý sloupec obsahuje dvě hodnoty, od sebe oddělené lomítkem. První údaj vyjadřuje počet lidí z jednotlivých krajů, již zaškrtnuli určitou odpověď, druhý údaj se týká celkového počtu dotazovaných, kteří se z daného kraje šetření zúčastnili.

Nejprve jsem si dala za cíl zjistit, jak danou problematiku vnímají sami studenti, zda pociťují odlišnost jazykového prostředí a jeho působení na vlastní mluvu, zda existuje něco, co jim připadá zvláštní apod.

7.1 První dotazník

Počátečního šetření se zúčastnilo 62 studentů, z toho 47 žen a 15 mužů. Tito studenti uvedli, že se v pražském prostředí pohybují od dvou do osmi let, což plně vyhovuje našim účelům. Podle mého názoru i doba dvou let strávených v jiném prostředí bohatě stačí k tomu, aby byl jistý posun v mluvě znát.

Sedm respondentů žilo nějaký čas kromě Prahy a svého současného trvalého bydliště ještě na jiném místě v České republice. Samozřejmě bychom tuto skutečnost měli brát v úvahu, protože jejich mluvu mohla také modifikovat. Z celkového počtu 62 dotazovaných je to ovšem pouze zanedbatelný zlomek.

Této části šetření se zúčastnili studenti ze všech krajů České republiky. O přesných počtech informuje následující tabulka:

Jihomoravský kraj	3
Jihočeský kraj	7
Olomoucký kraj	4
Liberecký kraj	2
Českobudějovický kraj	1
Karlovarský kraj	4
Středočeský kraj	9
Moravskoslezský kraj	10
Ústecký kraj	3
Kraj Vysočina	7
Zlínský kraj	2
Pardubický kraj	8
Královéhradecký kraj	1
Plzeňský kraj	1

Tab. č. 1 – Celkový počet respondentů; první dotazník

Dotazník obsahuje osm otázek. První čtyři se týkají pohlaví, místa bydliště a délky pobytu v Praze. 5. až 8. otázka se už věnuje vnímání posunu idiolektu u jednotlivých studentů.

5. otázka: „*Myslíte si, že dlouhodobější pobyt v Praze ovlivňuje Vaši mluvu?*“ Respondenti volili právě jednu odpověď ze škály ano – spíše ano – ne – nevím.

Z 62 dotazovaných 38 uvedlo, že ve své mluvě žádný posun neregistrují nebo spíše neregistrují:

Spíše ne		Ne	
Pardubický kraj	5/8	Středočeský kraj	3/9
Karlovarský kraj	2/4	Jihočeský kraj	4/7
Královéhradecký kraj	1/1	Karlovarský kraj	1/4
Středočeský kraj	4/9	Plzeňský kraj	1/1
Zlínský kraj	2/2	Jihomoravský kraj	1/3
Ústecký kraj	2/3	Moravskoslezský kraj	2/10
Kraj Vysočina	2/7		
Olomoucký kraj	3/4		
Liberecký kraj	2/2		
Moravskoslezský kraj	2/10		
Jihočeský kraj	1/7		

Tab. č. 2 – Počet respondentů, kteří neregistrují žádný posun ve své mluvě

Můžeme si položit otázku, proč tito lidé mají dojem, že pobyt v pražském prostředí jejich mluvu neovlivňuje.

Podle výše uvedené tabulky většina respondentů, kteří takto odpověděli, pochází z krajů v Čechách, je jim tedy blízká obecná čeština. Tudíž opravdu nemuseli žádný

výrazný rozdíl zaznamenat. Další možnost je, že se jejich mluva sice více či méně změnila, ale oni si toho nevšimli.

Musíme vzít také v úvahu, že dotazovaní nad touto problematikou nikdy nepřemýšleli a mohli se cítit zaskočení. Proto je potřeba položit jim konkrétnější otázky, k čemuž slouží dotazník č. 2.

A nakonec lze vyslovit domněnku, že si jistých změn můžou být vědomi, avšak z různých důvodů se jim brání a nechtějí si je připustit. Jistě zde může hrát roli určitá obava z pragocentrismu. Často se můžeme u některých lidí především z Moravy a Slezska setkat s negativním hodnocením Prahy. Důvodem, jež tito často lidé uvádí, je pocíťování jisté nadřazenosti Pražanů nad ostatními obyvateli České republiky a přílišné privilegování Prahy jako hlavního města. Jako další aspekt, který hraje roli v odmítání nových jazykových podnětů lze uvést citový vztah k rodnému místu a díky tomu i vztah k rodnému nářečí.

Nejdůležitější otázky, které mi následně poskytly materiál k sestavení druhého dotazníku, byly otázky 6, 7, 8.

6. otázka: *Stane se Vám, že v Praze použijete výrazy, které byste doma nepoužil/a?*

Kladně odpovědělo 20 respondentů. Krajsové zastoupení u tohoto bodu ukazuje následující tabulka:

Olomoucký kraj	4/4
Liberecký kraj	1/2
Karlovarský kraj	1/4
Ústecký kraj	2/3
Jihočeský kraj	2/7
Kraj Vysočina	3/7
Plzeňský kraj	1/1
Jihomoravský kraj	1/3
Moravskoslezský kraj	5/10

Tab. č. 3 – Počet respondentů, kteří potvrzují používání jiných výrazů v Praze než v místě svého bydliště

Zde si můžeme všimnout jevu, který na pohled není příliš patrný. V předchozí otázce 3 lidé z Olomouckého kraje (z celkového počtu 4) odpověděli, že spíše nepocíťují vliv pražského prostředí na svůj idiolekt. Hned v další otázce ti samí respondenti zaškrtnuli, že existují výrazy, jež by v místě bydliště nepoužili. Z toho lze vyvodit, že pro mnoho lidí je obtížné vnímat změny v mluvě, až po bližší specifikaci si jsou schopni určitý posun uvědomit.

Na 6. otázku navazovala otázka číslo 7. Zde už byla vyžadována konkrétní odpověď: *Pokud jste na otázku č. 6 odpověděl/a kladně, vzpomenete si, které výrazy to jsou?*

Studenti vnímali rozdíly nejvíce v rovině lexikální a morfologické, méně ve fonetické.

Co se týče lexikologie, dotazovaní uváděli slova, která buď před příchodem do Prahy neznali, nebo je znali, ale aktivně nepoužívali.

Nejčastěji se vyskytovaly dva výrazy – „zatáhnout“ (ve smyslu „jít za školu“) a kontaktové citoslovce „hele“. Mezi další slova patřila například substantiva jako „bramborák“, „penál“, „mikrotužka“, „tramvajka“, dále sloveso „koukat“ nebo citoslovce „ty jo“, „ajta“, „vid“.

Z oblasti morfologie byly uváděny nespisovné tvary adjektiv („nový boty“, koncovka ej – „mladej“) a tvar „bysme“.

V rovině fonetické vnímali respondenti tyto změny: intonaci (tu uvedlo nejvíc lidí, ale většinou ji blíže nespecifikovali), otevřenost samohlásek – široké e, protahování některých hlásek (například „hěj“) a protetické v-.

Poslední otázka zněla: *Vadí vám něco na pražské češtině? Jestli ano, co konkrétně?*

Kladně odpovědělo mnohem více studentů než v předchozím bodě (36/62):

Moravskoslezský kraj	8/10
Středočeský kraj	4/9
Ústecký kraj	1/3
Jihočeský kraj	2/7
Karlovarský kraj	3/4
Pardubický kraj	5/8
Kraj Vysočina	4/7
Zlínský kraj	2/2
Jihomoravský kraj	2/3
Olomoucký kraj	4/4
Liberecký kraj	1/2

Tab. č. 4 – Počet respondentů, kterým vadí některé prvky pražské češtiny

Nejvíce odpovědi se týkalo stránky zvukové. Jedná se především o protahování hlásek, příliš otevřené vokály – výslovnost e na konci slov a použití širokého e tam, kde má být i. Jeden z dotazovaných zde jako příklad uvedl text písně od Bratří Ebenů „Je to

takové...“, jež se přímo na pražské češtině zakládá. Dále dotazovaným vadilo používání protetického v-, zkracování i například ve slovech „králik“, „balik“, „knedlik“.

U této otázky se v několika formulářích objevil názor, že pisatelé vnímají pražskou intonaci a protahování hlásek do jisté míry jako pohodlnou a někdy až arogantní.

Dva respondenti označili za problematické adjektivum „zvláštní“, které slyšeli v Praze vyslovovat jako „vzláštní“, „vzlášní“ nebo dokonce „zlášní“.

V oblasti lexikální se objevovaly výtky k některým „vycpávkovým“ slovům, například k „vid“, „hele“, „víš co“, „jakoby“, „dobře ty“. Vyskytly se i kalky „mějte hezký den“ a „vemte místo“, což můžeme přisoudit současnému trendu ovlivňování češtiny angličtinou a dalšími cizími jazyky.

Nejvíce negativních hodnocení získalo spojení „přijít dýl“.

Spojení slovesa „přijít“ s komparativem adverbia „dlouho“ vnímá mnoho lidí jako nepatřičné z toho důvodu, že výraz „dýl“ se ve spisovné češtině nepoužívá ve významu „později“.

Co se týče slovních tvarů, byla jim vytýkána přílišná nespisovnost – špatné koncovky u adjektiv, chyby ve shodě podmětu a přísudku, příliš mnoho anglicismů.

Objevily se i výtky k nevhodnému používání pražské češtiny v médiích.

Touto otázkou jsem se snažila získat materiál, jehož použití vnímají mimopražští studenti jako problematické, nebo ho dokonce odmítají. Sebraná data jsem následně využila pro druhý dotazník, abych zjistila, zda se i přesto tyto prvky v mluvě některých studentů objevují.

Závěr:

Otázky v tomto šetření měly spíše obecný charakter. Zjišťovaly, jak problematiku změny idiolektu vnímají samotní studenti. Bylo zjištěno, že se posun ve větší či menší míře děje, samozřejmě v závislosti na místě bydliště daného studenta. Domnívám se, že člověk, který pochází z Moravskoslezského kraje, bude vnímat daleko víc změn ve své mluvě než člověk například z kraje Pardubického.

Za zajímavé považuji zjištění, že někteří respondenti vnímají časté používání pražské češtiny i v médiích, kde by se podle jejich mínění vyskytovat neměla. V následujícím dotazníku je této problematice věnována jedna otázka, abychom si ověřili, zda tento názor sdílí i ostatní studenti. Jelikož i sdělovací prostředky idiolekt jedince ovlivňují.

U části respondentů jsme zaznamenali, že určitý posun ve své mluvě pocítují, ale neumějí ho pojmenovat. Proto byl sestaven druhý dotazník, který se zabývá už konkrétními jevy, vyžadující většinou krátkou stručnou odpověď nebo zvolení jedné z nabízených variant. Z velké části čerpá z výsledků prvního šetření.

7.2 Druhý dotazník

V této části se zvýšil počet respondentů na 130. Z toho 69 % tvořily ženy.

Stejně jako v předchozím šetření i zde byly zastoupeny všechny kraje. Nejvíce lidí uvedlo své bydliště v kraji Moravskoslezském:

Moravskoslezský kraj	23
Středočeský kraj	15
Kraj Vysočina	12
Karlovarský kraj	12
Liberecký kraj	11
Pardubický kraj	11
Ústecký kraj	10
Jihočeský kraj	8
Královéhradecký kraj	6
Olomoucký kraj	6
Zlínský kraj	5
Jihomoravský	4
Plzeňský kraj	5
Českobudějovický kraj	2

Tab. č. 5 – Celkový počet respondentů; druhý dotazník

Věk respondentů se pohyboval mezi 20. a 28. rokem a délka jejich pobytu v Praze od 1 do 7 let (tyto uvedené údaje zjišťovaly otázky č. 1 – 4).

5. otázka se týkala oboru studia. Převažovalo humanitní zaměření (PedF, FF), méně respondentů se věnovalo technickým a přírodovědným oborům (ČVUT, MFF, LF, VŠCHT).

Byl stanoven předpoklad, že mezi odpověďmi uvedených skupin studentů se objeví rozdíl, konkrétně že studenti humanitního zaměření dokážou výstižněji formulovat svůj postoj týkající se vnímání jazykových rozdílů než studenti technických a přírodovědných oborů. Tento předpoklad se ovšem nepotvrdil, výraznější rozdíly se neobjevily.

V souvislosti s tímto tématem musíme však uvést aspekt, který nepopíratelný vliv na idiolekt má. Na každého člověka působí nejen jazykové prostředí z hlediska geografického (v našem případě působení obecné češtiny), ale i z hlediska sociálního. Lidé

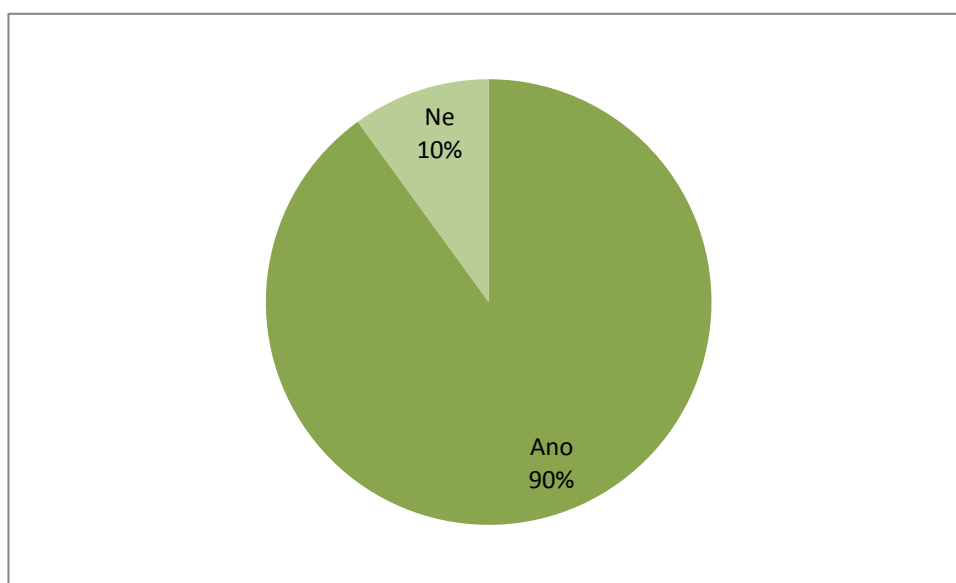
zahrnutí v tomto šetření jsou v každodenním kontaktu s vysokoškolským prostředím, díky kterému se do jejich mluvy dostávají nové slangové výrazy, typické pro tuto skupinu. Například můžeme uvést výraz „zatáhnout hodinu“, kterého se týká i následující otázka.

Otázky 6 a 7 spolu souvisejí.

Otázka č. 6: *Víte, co znamená spojení „zatáhnout hodinu“?*

Tento bod je věnován výrazu z oblasti slangového prostředí, o kterém byla řeč výše. Zařadila jsem ho sem z důvodu jeho výskytu v předchozím dotazníku. Někteří respondenti přiznali, že se s tímto spojením setkali až v Praze. Vzhledem ke skutečnosti, že se všichni pohybují ve školním prostředí, mě zajímalo, jaký vztah k němu mají. Zda je všeobecně známé a rozšířené, nebo jestli se najdou tací, kteří se s ním setkali až při studiu na vysoké škole.

Podle grafu je zřejmé, že většina dotazovaných toto spojení zná.

Graf č. 1 – Víte, co znamená „zatáhnout hodinu“?

7. otázka zjišťovala, zda by respondenti použili „zatáhnout hodinu“ i v místě svého bydliště, nebo pro danou situaci mají jiné označení.

Celkem 72 lidí (55%) uvedlo, že by výraz doma nepoužilo. Přínos této otázky spočívá mimo jiné v zjištění, kolika různými způsoby lze vyjádřit, že člověk nesplní svou povinnost a místo do školy jde jinam.

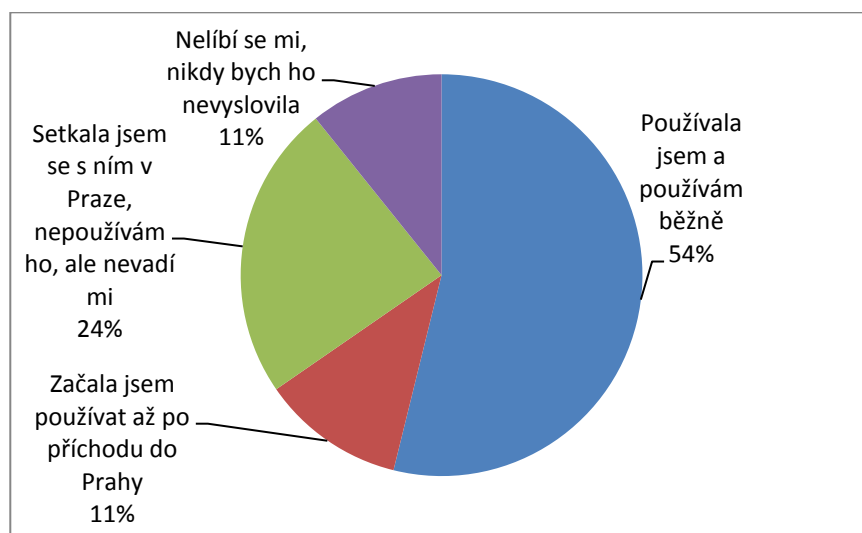
JINÉ OZNAČENÍ	KRAJ
Jít za školu	Pardubický, Středočeský, Zlínský
Vykašlat se na hodinu	Liberecký, Vysočina
Vzdát to	Liberecký
Zapéct hodinu	Karlovarský, Plzeňský
Hákovat, háknout	Jihočeský, Vysočina
Bulat, bulat školu, vybulat,	Moravskoslezský
Ulít se	Karlovarský
Nejít na hodinu	Jihočeský
Vynechat hodinu	Vysočina
Vypustit hodinu	Vysočina
Zadržít	Moravskoslezský
Hodit áčko	Středočeský

Tab. č. 6 – Počet respondentů, kteří používají ve svém bydlišti pro „zatahnout hodinu“ jiný výraz

8. otázka si všímá použití citoslovce „hele“. Studenti měli na výběr z těchto možností:

Citoslovce „hele“:

- a) Používal/a jsem a používám běžně
- b) Setkal/a jsem se s ním v Praze, nepoužívám ho, ale nevadí mi
- c) Začal/a jsem používat až po příchodu do Prahy
- d) Nelíbí se mi, nikdy bych ho nevyslovil/a

Graf č. 2 – Použití citoslovce „hele“ a vztah respondentů k němu

Nejvíce lidí označilo variantu a), ale ani ostatní možnosti nemůžeme zanedbat. Zajímavé je u nich sledovat krajové rozložení.

Ti, kteří používají citoslovce „hele“ běžně, pocházeli až na malé výjimky z oblasti Čech:

Pardubický kraj	8/11
Českobudějovický kraj	1/2
Liberecký kraj	6/11
Středočeský kraj	10/15
Karlovarský kraj	9/12
Královéhradecký kraj	6/6
Kraj Vysočina	9/12
Ústecký kraj	10/10
Moravskoslezský kraj	2/23
Zlínský kraj	1/5
Plzeňský kraj	3/5
Jihočeský kraj	5/8

Tab. č. 7 – Počet respondentů, kteří používají „hele“ běžně

Možnost b) zvolilo 24% dotázaných. Zde bylo zastoupení krajů různé:

Kraj Vysočina	2/12
Zlínský kraj	2/5
Pardubický kraj	3/11
Olomoucký kraj	3/6
Liberecký kraj	3/11
Moravskoslezský kraj	10/23
Karlovarský kraj	2/12
Středočeský kraj	3/15
Jihomoravský kraj	1/4
Jihočeský kraj	1/8
Plzeňský kraj	1/5

Tab. č. 8 – Počet respondentů, kteří „hele“ nepoužívají, ale nevdí jim

Pro toto šetření je zásadní možnost c), již zakroužkovali ti, kteří toto slovo začali používat až po příchodu do Prahy.

Liberecký kraj	2/11
Jihomoravský kraj	2/4
Moravskoslezský kraj	5/23
Olomoucký kraj	2/6
Karlovarský kraj	1/12
Kraj Vysočina	1/12
Jihočeský kraj	2/8

Tab. č. 9 – Počet respondentů, kteří „hele“ začali používat po příchodu do Prahy

11% lidem se kontaktné citoslovce „hele“ nelíbí, nikdy by ho nevyslovili, proto označili variantu d). Z toho bylo 10 lidí z Moravy a Slezska a 4 z Čech.

Středočeský kraj	2/15
Plzeňský kraj	1/5
Českobudějovický kraj	1/2
Zlínský kraj	2/5
Moravskoslezský	6/23
Jihomoravský	1/4
Olomoucký kraj	1/6

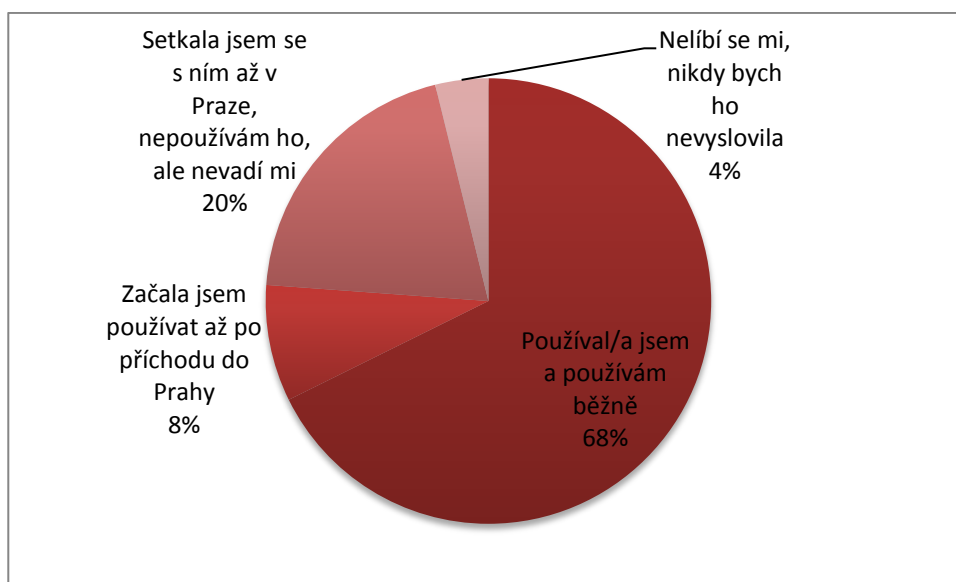
Tab. č. 10 – Počet respondentů, kteří by „hele“ nepoužili

Podobně jako otázka č. 8 je strukturována otázka č. 9. Respondenti vyjadřovali svůj postoj ke spojení „je to dobrý“. Sledujeme zde reakci na nespisovnou koncovku u adjektiva.

Na výběr byly opět čtyři možnosti:

Spojení „je to dobrý“:

- a) Používal/a jsem a používám běžně
- b) Setkal/a jsem se s ním až v Praze, nepoužívám ho, ale nevadí mi
- c) Nelíbí se mi, nikdy bych ho nevyslovil/a
- d) Začal/a jsem používat až po příchodu do Prahy

Graf č. 3 – Použití spojení „je to dobrý“ a vztah respondentů k němu

Odpověď a) vybralo nejvíce lidí, přičemž většina z nich pocházela z oblasti Čech.

Pardubický kraj	10/11
Českobudějovický kraj	2/2
Liberecký kraj	8/11
Kraj Vysočina	9/12
Středočeský kraj	13/15
Karlovarský kraj	11/12
Zlínský kraj	3/5
Olomoucký kraj	4/6
Královéhradecký kraj	6/6
Moravskoslezský kraj	2/23
Jihočeský kraj	7/8
Ústecký kraj	8/10
Plzeňský kraj	3/5
Jihomoravský kraj	1/4

Tab. č. 11 – Počet respondentů, kteří „je to dobrý“ používají běžně

U varianty b) převažovali naopak studenti z Moravy a ze Slezska.

Kraj Vysočina	3/12
Moravskoslezský kraj	10/23
Středočeský kraj	2/15
Liberecký kraj	3/11
Plzeňský kraj	1/5
Karlovarský kraj	1/12
Jihomoravský kraj	2/4
Zlínský kraj	2/5
Olomoucký kraj	1/6
Jihočeský kraj	1/8

Tab. č. 12 – Počet respondentů, kteří spojení „je to dobrý“ nepoužívají, ale nevadí jim

Dané spojení začalo používat až po příchodu do Prahy celkem 11 lidí, z toho 7 z Moravy a Slezska.

Jihomoravský kraj	1/4
Moravskoslezský kraj	5/23
Plzeňský kraj	1/5
Pardubický kraj	1/11
Olomoucký kraj	1/6
Ústecký kraj	2/10

Tab. č. 13 – Počet respondentů, kteří začali spojení „je to dobrý“ používat až po příchodu do Prahy

Pouze 6 dotázaných uvedlo, že by tento výraz nikdy nepoužili. Všichni tito lidé byli z Moravskoslezského kraje.

Když se podíváme na otázku 9 a 10, vidíme, že citoslovce „hele“ i spojení „je to dobrý“ je rozšířeno především v oblasti Čech.

Část lidí si je vědoma, že tyto výrazy nově přijala do svého slovníku. Jiní je buď odmítají, nebo akceptují, ale nepoužívají, přičemž podle mého názoru nelze vyloučit, že se v jejich mluvě časem také neobjeví.

10. otázka: *Setkal/a jste se někdy se spojením „přijít dýl“?*

a) Ne, nesetkal/a

Karlovarský kraj	1/12
Plzeňský kraj	1/5
Středočeský kraj	1/15
Moravskoslezský kraj	1/23

Tab. č. 14 – Počet respondentů, kteří se nikdy nesetkali se spojením „přijít dýl“

b) Ano, nepoužívám ho, ale nevadí mi

Středočeský kraj	3/15
Pardubický kraj	3/11
Ústecký kraj	4/10
Královéhradecký kraj	1/6
Karlovarský kraj	4/12
Olomoucký kraj	1/6
Moravskoslezský kraj	2/23
Jihomoravský kraj	1/4

Tab. č. 15 – Počet respondentů, kterým „přijít dýl“ nevadí, ale nevadí jim

c) Ano, „tahá mě za uši“

Kraj Vysočina	3/12
Zlínský kraj	5/5
Středočeský kraj	3/15
Jihomoravský kraj	2/4
Olomoucký kraj	5/6
Moravskoslezský kraj	20/23
Ústecký kraj	4/10
Pardubický kraj	3/11
Liberecký kraj	1/11

Tab. č. 16 – Počet respondentů, kterým „přijít dýl“ vadí

d) Setkal/a jsem se s ním v Praze a občas ho také použiji

Pardubický kraj	1/11
Liberecký kraj	1/11
Královéhradecký kraj	1/6
Jihočeský kraj	1/8
Jihomoravský kraj	1/4

Tab. č. 17 – Počet respondentů, kteří začali „přijít dyl“ občas používat až v Praze

e) Běžně ho používám, nepřipadá mi nijak zvláštní

Českobudějovický kraj	2/2
Pardubický kraj	4/11
Liberecký kraj	9/11
Karlovarský kraj	7/12
Středočeský kraj	8/15
Kraj Vysočina	9/12
Královéhradecký kraj	4/6
Jihočeský kraj	7/8
Ústecký kraj	2/10
Plzeňský kraj	4/5

Tab. č. 18 – Počet respondentů, kteří „přijít dyl“ běžně používají

Z odpovědí jsme zjistili, že většina respondentů spojení „přijít dyl“ zná. Především v oblasti Čech je naprosto běžné. U ostatních se však liší jejich postoj k němu. Jedna skupina ho akceptuje, ale nepoužívá. Druhé toto spojení vadí. Malá část dotazovaných se s ním setkala až v pražském prostředí.

V předchozím dotazníku vyslovalo několik studentů postřeh, že si v Praze všimli daleko většího výskytu anglicismů než v ostatních regionech. Abychom zjistili, jaký mají názor ostatní mimopražští studenti, zahrnuli jsme tuto problematiku i do druhého šetření.

11. otázka: *Máte pocit, že by se v Praze používalo víc počeštěných anglických výrazů než jinde? Jestli ano, můžete uvést, které vás napadají?*

Více respondentů uvedlo „ne“ nebo „nevím“.

NE:

Pardubický kraj	7/11
Českobudějovický kraj	2/2
Kraj Vysočina	7/12
Zlínský kraj	4/5
Středočeský kraj	7/15
Královéhradecký kraj	3/6
Moravskoslezský kraj	13/23
Karlovarský kraj	5/12
Liberecký kraj	3/11
Ústecký kraj	4/10
Olomoucký kraj	1/6
Jihočeský kraj	3/8
Jihomoravský kraj	3/4
Plzeňský kraj	2/5

Tab. č. 19 – Počet respondentů, kteří nevnímají zvýšené používání anglicismů v Praze

NEVÍM

Karlovarský kraj	4/12
Pardubický kraj	2/11
Moravskoslezský kraj	4/23
Ústecký kraj	3/10
Středočeský kraj	4/15
Kraj Vysočina	2/12
Liberecký kraj	3/11
Královéhradecký kraj	2/6
Zlínský kraj	1/5
Jihočeský kraj	3/8
Olomoucký kraj	1/6

Tab. č. 20 – Počet respondentů, kteří nevědí, zda se v Praze používá více anglicismů

ANO

Pardubický kraj	2/11	ajták, komp (4x), fastfoody (3x), oblast počítačové techniky, sportu, klasa, jít do worku, frikulín, in, windows, human resources, ready, ok, thanks, čeknout (2x), beer, sale, briefing, meeting (3x), vytuningovat, zabukovat, face, fejs (3x), cool, kůl (3x), dífko, shop, leavnout z hodiny, někdo někoho lovuje, vodfakovat, na fejsku, bus, callnout, textovka, mejnstrtým, badžeting, menežovat, ofis (office), mejlovat, brejk, shipovat, gut, lovikovat, Opencard, ok, sorry, brainstorming, vygúglit
Liberecký kraj	5/11	
Středočeský kraj	4/15	
Jihočeský kraj	2/8	
Ústecký kraj	3/10	
Plzeňský kraj	3/5	
Královéhradecký kraj	1/6	
Olomoucký kraj	4/6	
Moravskoslezský kraj	6/23	
Kraj Vysočina	3/12	
Jihomoravský kraj	1/4	
Karlovarský kraj	3/12	

Tab. č. 21 – Počet respondentů, podle kterých se v Praze používá více anglicismů než jinde + příklady

Část lidí (celkem 37) tedy skutečně zvýšený výskyt anglicismů vnímá. Podle mého názoru má tento jev několik příčin:

V Praze, hlavním městě České republiky, se koncentruje velké množství lidí, i z ciziny, od nichž se nové výrazy přebírají.

Dále zde hraje roli nepřetržitý rozvoj nejrůznějších technických vymožeností, pro něž je třeba hledat nová označení, která se pak postupně šíří dál. Samozřejmě tento vliv souvisí i s profesním zaměřením daného člověka. Například v projevu studenta informatiky zaregistrujeme mnoho výrazů z angličtiny týkajících se počítačové techniky.

Neustálý příliv nových výrazů, ať už se jedná o nově vzniklé skutečnosti (fejsko) nebo o synonymní výrazy k českým slovům (zabukovat, komp, brejk), se samozřejmě projevuje i v ostatních velkých městech České republiky. Vlivem sdělovacích prostředků a relativně velkým pohybem obyvatelstva se nové tendence z center rozšiřují dál.

12. otázka: *Vadí Vám spojení „koukat na televizi“?*

Nejen v předchozím dotazníku, ale i z vlastní zkušenosti jsem se několikrát setkala s diskuzí o obecněčeském slovese „koukat“. Abychom zjistili, jak je vnímáno ve všech krajích České republiky, začlenila jsem ho i do tohoto šetření. Zde se však předpoklad o rozporuplných vztazích k němu nepotvrdil.

Z celkového počtu respondentů mělo pouze 6 lidí s tímto slovesem problém.

Na druhou stranu tento výsledek potvrzuje předpoklad, že student pocházející z oblasti, kde spojení „koukat na televizi“ zní neobvykle, se s ním po kontaktu s obecnou češtinou sžije a začne ho akceptovat.

13. otázka: *Existuje nějaký výraz, kterému jste, když jste přišel/přišla do Prahy, nerozuměl/a?*

Následující tabulka shrnuje, kolik lidí se vyjádřilo kladně (25%). Někteří respondenti potvrdili, že taková slova jsou, ovšem nevzpomněli na žádný konkrétní příklad.

Jeden student uvedl: „Vzhledem k tomu, že pražština je čile šířena sdělovacími prostředky, nebyl jinak s komunikací problém.“

ANO

Liberecký kraj	4/11	houba (cola s vínem), mikrotužka
Středočeský kraj	2/15	oxeroxovat, zkrácená slova (Ípák)
Pardubický kraj	2/11	epesní, legitka
Jihomoravský kraj	2/4	přijít dýl, to se nechá udělat (= to se dá/podaří udělat)
Zlínský kraj	2/6	přijít dýl, košilka, psát psace
Kraj Vysočina	1/12	zatáhnout hodinu
Plzeňský kraj	2/5	berem krtka na slinták, krtek, zkomolené názvy ulic, stanic metra
Královéhradecký kraj	1/6	
Moravskoslezský kraj	4/23	krpál, flojdi (policisté), větrák (zvětrané pivo), přijít dýl, šmelina, krpál, zatáhnout, pukavec, prostěradlo, loupák, Ípák, Karlák, legitka
Olomoucký kraj	1/6	přijít dýl
Ústecký kraj	1/10	zatáhnout hodinu
Jihočeský kraj	1/8	lítačka
Karlovarský kraj	2/11	přijít dýl, je to voser

Tab. č. 22 – Počet respondentů, kteří po příchodu do Prahy určitým výrazům nerozuměli + příklady

V tabulce můžeme zaregistrovat poznámky o pomístních jménech a jejich zkrácených tvarech, kterým daný respondent nerozuměl. To samozřejmě není situace typická jen pro Prahu, všude existují označení ulic, náměstí, budov apod., které si tamější

obyvatelé upravují a různě zkracují, takže pro nezasvěceného člověka je to něco, s čím se musí sžít.

14. otázka: *Víte, co znamenají tato slova? Uveďte u nich prosím, jestli se používají i v místě Vašeho bydliště.*

Epesní

NE		ANO Používá se		Nepoužívá se	
Pardubický kraj	6/11	Středočeský kraj	8/15	Českobudějovický kraj	1/2
Liberecký kraj	4/11	Kraj Vysočina	1/12	Pardubický kraj	2/11
Kraj Vysočina	9/12	Liberecký kraj	6/11	Liberecký kraj	1/11
Karlovarský kraj	7/12	Českobudějovický kraj	1/2	Středočeský kraj	2/15
Zlínský kraj	5/5	Karlovarský kraj	4/12	Jihomoravský kraj	1/4
Středočeský kraj	5/15	Královéhradecký kraj	3/6	Královéhradecký kraj	2/6
Olomoucký kraj	6/6	Pardubický kraj	3/11	Jihočeský kraj	2/8
Jihomoravský kraj	3/4	Ústecký kraj	4/10	Kraj Vysočina	2/12
Moravskoslezský kraj	14/23	Moravskoslezský kraj	5/23	Plzeňský kraj	1/5
Ústecký kraj	3/10	Plzeňský kraj	1/5	Moravskoslezský kraj	4/23
Královéhradecký kraj	1/6	Jihočeský kraj	1/8	Ústecký kraj	3/10
Plzeňský kraj	3/5			Karlovarský kraj	1/12
Jihočeský kraj	5/8				

Tab. č. 23 – Vztah respondentů k výrazu „epesní“

Několik respondentů ke své odpovědi poznamenal, že tento výraz pochytili v Praze.

Penál

ANO Používá se		Nepoužívá se	
Pardubický kraj	11/11	Jihomoravský kraj	2/4
Českobudějovický kraj	2/2	Zlínský kraj	3/5
Liberecký kraj	11/11	Moravskoslezský	14/23
Kraj Vysočina	11/12	Kraj Vysočina	1/12
Středočeský kraj	15/15	Olomoucký kraj	3/6
Karlovarský kraj	12/12		
Zlínský kraj	2/5		
Olomoucký kraj	3/6		
Královéhradecký kraj	6/6		
Jihočeský kraj	8/8		
Moravskoslezský kraj	9/23		
Ústecký kraj	10/10		
Plzeňský kraj	5/5		
Jihomoravský kraj	2/4		

Tab. č. 24 – Vztah respondentů k výrazu „penál“

„Penál“ znalo všech 130 dotazovaných. Zjistili jsme, že především lidé pocházející z Moravy ho doma běžně nepoužívají.

Velkou roli zde sehrálo místo bydliště. Dotazovaní z Čech se tázali, jak by se daná skutečnost mohla označit jinak. Opačnou situaci jsme zaregistrovali u studentů z Moravy a Slezska. Ti uváděli jako běžnější ekvivalentní výraz „pouzdro“. Jedna studentka napsala, že „penál“ by vyslovili „*jen starší lidé ve věku našich babiček – je to u nás zastaralé*“.

Mikrotužka

ANO Používá se		Nepoužívá se	
Pardubický kraj	10/11	Zlínský kraj	4/5
Českobudějovický kraj	2/2	Moravskoslezský kraj	17/23
Liberecký kraj	9/11	Karlovarský kraj	4/12
Kraj Vysočina	6/12	Kraj Vysočina	6/12
Středočeský kraj	15/15	Plzeňský kraj	3/5
Karlovarský kraj	8/12	Olomoucký kraj	4/6
Zlínský kraj	1/5	Ústecký kraj	2/10
Jihomoravský kraj	1/4	Jihočeský kraj	2/8
Olomoucký kraj	2/6	Jihomoravský kraj	3/4
Královéhradecký kraj	5/6	Liberecký kraj	2/11
Jihočeský kraj	6/8	Pardubický kraj	1/11
Ústecký kraj	8/10	Královéhradecký kraj	1/6
Moravskoslezský kraj	6/23		
Plzeňský kraj	2/5		

Tab. č. 25 – Vztah respondentů k výrazu „mikrotužka“

Bramborák

ANO Používá se		Nepoužívá se	
Pardubický kraj	9/11	Pardubický kraj (spíš křapáč)	2/11
Českobudějovický kraj	2/2	Jihočeský kraj (spíš cmunda)	2/8
Liberecký kraj	11/11	Kraj Vysočina (cmunda)	2/12
Kraj Vysočina	10/12	Plzeňský kraj (vošouch)	1/5
Středočeský kraj	15/15		
Karlovarský kraj	12/12		
Zlínský kraj	5/5		
Jihomoravský kraj	4/4		
Olomoucký kraj	6/6		
Královéhradecký kraj	6/6		
Moravskoslezský kraj	23*/23		
Ústecký kraj	10/10		
Jihočeský kraj	6/8		
Plzeňský kraj	4/5		

*+ výraz placek, placiček, bramborový placek, bramborová placka

Tab. č. 26 – Vztah respondentů k výrazu „bramborák“

Většina lidí tedy všechny čtyři výrazy znala. Jedni je vnímali jako běžné, druzí preferovali jiná označení. Jeden student z Moravskoslezského kraje se k tomu vyjádřil takto: „*"Epesní" mi stejně jako "penál" a "mikrotužka" zní jako ze slovní zásoby našich rodičů/prarodičů. U nás se používá "parádní, super, cool, husté", "pouzdro" a "pentelka/pentilka".*“

Podle odpovědí respondentů jsme zjistili, že především označení „penál“ a „mikrotužka“ se v Čechách běžně používá, kdežto některými obyvateli Moravy a Slezska jsou vnímány jako přežitek.

Naopak u výrazu bramborák jsme zaregistrovali, že ho běžně používají i lidé, kteří přicházejí z regionů, jejichž nářečí má pro tento pokrm jiné označení.

15. otázka: „*Používá se v kraji, ze kterého pocházíte, v běžné mluvě koncovka „ej“ u přídavných jmen rodu mužského (např. mladej, hezkej)?*“

ANO

Pardubický kraj	11/11
Českobudějovický kraj	2/2
Liberecký kraj	10/11
Kraj Vysočina	9/12
Středočeský kraj	15/15
Karlovarský kraj	12/12
Olomoucký kraj	5/6
Královéhradecký kraj	6/6
Jihočeský kraj	8/8
Ústecký kraj	10/10
Plzeňský kraj	5/5
Jihomoravský kraj	2/4

Tab. č. 27 – Počet respondentů, v jejichž místě bydliště se používá u adjektiv koncovka -ej

Ti, kteří zakroužkovali „ne“, následně svoji odpověď zkonkretizovali v otázce číslo 16:

NE

	Celkový počet respondentů z jednotlivých krajů	Tuto koncovku nikdy nepoužiji	V Praze tuto koncovku občas vědomě použiji	V Praze mi tato koncovka občas „ujede“	V Praze tuto koncovku běžně používám
Zlínský kraj	6	5		1	
Jihomoravský kraj	4		1	1	
Moravskoslezský kraj	23	14	1	7	1
Liberecký kraj	11			1	
Kraj Vysočina	12	1		2	
Olomoucký kraj	6		1		

Tab. č. 28 – Počet respondentů, v jejichž místě bydliště se u adjektiv koncovka -ej nepoužívá

Když se podíváme na odpovědi, lidé, kteří koncovku -ej ve svém bydlišti nepoužívají, jsou spíše z Moravy. Avšak například z Olomouckého kraje 5 lidí z 6 koncovku -ej běžně používá. Naopak podle všech dotazovaných z Moravskoslezského kraje pro jejich bydliště typická není. Jak si můžeme povšimnout, nejvíce lidí uvedlo, že tato koncovka se v jejich mluvě neobjeví (15 respondentů), ale zanedbatelná není ani odpověď c) – v Praze mi tato koncovka občas „ujede“, tu zvolilo 12 dotazovaných.

17. + 18. otázka: *Vyberte, kterou větu byste alespoň někdy řekl/a v běžném hovoru (můžete zaškrtnout i více možností).*

I. V místě Vašeho bydliště

II. V Praze

- a. Auta byla červená
- b. Auta byly červený
- c. Auta byly červené

Tabulka uvádí pouze odpovědi respondentů, kteří uvedli odlišnosti v použití věty v zadaných případech.

	V místě bydliště	V Praze
Pardubický kraj	Auta byly červený	Auta byla červená Auta byly červený
Pardubický kraj	Auta byly červený	Auta byla červená
Středočeský kraj	Auta byly červený	Auta byla červená Auta byly červený
Středočeský kraj	Auta byla červená	Auta byly červený
Středočeský kraj	Auta byly červené	Auta byly červený Auta byla červená
Liberecký kraj	Auta byly červený	Auta byla červená Auta byly červený
Liberecký kraj	Auta byly červený Auta byla červená	Auta byly červený
Liberecký kraj	Auta byla červená	Auta byly červený
Moravskoslezský kraj	Auta byla červená Auta byly červené	Auta byla červená Auta byly červené Auta byly červený
Moravskoslezský kraj	Auta byla červená	Auta byly červený
Moravskoslezský kraj	Auta byla červená Auta byly červené	Auta byly červené
Moravskoslezský kraj	Auta byla červená Auta byly červené	Auta byla červená
Moravskoslezský kraj	Auta byla červená	Auta byla červená Auta byly červený
Moravskoslezský kraj	Auta byla červená Auta byly červené	Auta byla červená Auta byly červené Auta byly červený
Moravskoslezský kraj	Auta byla červená Auta byly červené	Auta byly červené
Jihomoravský kraj	Auta byla červená	Auta byly červený
Kraj Vysočina	Auta byly červený	Auta byly červený Auta byly červené
Kraj Vysočina	Auta byly červený	Auta byly červené

Kraj Vysočina	Auta byla červená	Auta byly červený
Olomoucký kraj	Auta byla červená Auta byly červený	Auta byly červený
Olomoucký kraj	Auta byla červená Auta byly červené	Auta byly červený
Plzeňský kraj	Auta byly červený	Auta byly červené
Karlovarský kraj	Auta byla červená Auta byly červený	Auta byly červený
Zlínský kraj	Auta byla červená Auta byly červené	Auta byly červené
Zlínský kraj	Auta byly červené	Auta byly červené Auta byla červená

Tab. č. 29 – Počet respondentů, kteří v dané větě použijí koncovky adjektiva v závislosti na prostředí

Tato otázka zkoumá především použití spisovných nebo nespisovných koncovek u adjektiva v predikátu.

Podle mého mínění zde můžeme sledovat průběh dvou tendencí.

Za prvé: Určitý počet uživatelů jazyka (převážně z Moravy) v Praze ke spisovné koncovce (auta byla červená) přibírá i koncovku nespisovnou (auta byly červený). Lze to přičíst jejich střetu s prostředím, v němž dominuje obecná čeština. Vyjádření k frekvenci koncovky -é (auta byly červené) byla velmi nepravidelná.

Za druhé: Opačnou tendenci můžeme postřehnout u mluvčích spíše z krajů Čech. Ti naopak zaregistrovali v pražském prostředí kromě nespisovné koncovky -ý i spisovnou -á. Jak někteří uvedli, má na ně mimo jiné vliv i jejich působení na půdě vysokých škol, kde je vyžadována oficiální, prestižní forma jazyka, tudíž jsou nuceni tomu přizpůsobovat i svou mluvu.

V předchozím dotazníku se několikrát objevily názory některých studentů na obecnou češtinu ve sdělovacích prostředcích, které mají na utváření mluvy také výrazný vliv. Tito studenti se většinou shodovali v tom, že nemají problém s nespisovným vyjadřováním v soukromé komunikaci, ale v médiích je nutné víc dbát na jazykovou úroveň.

Abychom zjistili, jak danou problematiku vnímají ostatní, zařadila jsem ji i do tohoto výzkumu.

19. otázka: *Myslíte si, že moderátoři a redaktori v televizi a rádiu používají obecnou češtinu? Jestli ano, můžete uvést konkrétní příklad?*

ANO

Pardubický kraj	6/11	koncovky, shoda podmětu s přísudkem;	v pořadech pro mladé
Českobudějovický kraj	1/2		
Liberecký kraj	8/11	koncovky, „vhodný dárci“, „hezkej dům“	Evropa 2
Kraj Vysočina	5/12		Evropa 2, zábavné soutěže
Středočeský kraj	12/15	nespisovné koncovky, shoda podmětu s přísudkem; „rohlik“, „mlíko“, „mit“ (místo „mít“)	v rádiích, Nova, poslední dobou i v novinách
Karlovarský kraj	9/12	koncovky -ej, -ý („mladej člověk“, „starej člověk“); široké e; dvěmi (místo dvěma)	v živých vstupech
Zlínský kraj	5/5		Dabing
Jihomoravský kraj	2/4	protetické v-, koncovka -ej, široké e;	moderátoři lokálních rádií
Olomoucký kraj	5/6		
Moravskoslezský kraj	17/23	koncovka -ej	Leoš Mareš (běžně zakončuje příd. jména na -ý), TV Nova, ranní show, rádia
Jihočeský kraj	4/8	koncovky -ý, -ej	
Ústecký kraj	6/10		pořady pro mladé, v TV
Královéhradecký kraj	3/6		zábavné show
Plzeňský kraj	4/5		

Tab. č. 30 – Počet respondentů, kteří vnímají používání obecné češtiny v médiích + příklady

NE

Pardubický kraj	3/11
Českobudějovický kraj	1/2
Středočeský kraj	1/15
Plzeňský kraj	1/5
Královéhradecký kraj	1/6
Ústecký kraj	2/10
Jihočeský kraj	2/8

Tab. č. 31 – Počet respondentů, kteří nezaregistrovali obecněčeské prvky v médiích

NEVÍM

Jihomoravský kraj	2/4
Ústecký kraj	2/10
Kraj Vysočina	7/12
Moravskoslezský kraj	6/23
Pardubický kraj	2/11
Liberecký kraj	3/11
Karlovarský kraj	3/12
Královéhradecký kraj	2/6
Středočeský kraj	2/15
Olomoucký kraj	1/6
Jihočeský kraj	2/8

Tab. č. 32 – Počet respondentů, kteří nevědí, zda se objevuje obecná čeština v médiích

Zjistili jsme, že převážná většina respondentů používání obecné češtiny ve sdělovacích prostředcích vnímá. Jejich odpovědi byly rozděleny na ty, jež se týkaly konkrétních výrazů (především z roviny morfologické) a na uvedené typy programů, kde lze podle studentů obecněčeské prvky najít. Respondenti uváděli, že se použití obecné češtiny nejčastěji týká zábavných pořadů, kde je často uvolněnější atmosféra, což se samozřejmě projevuje i na jazykových prostředcích.

Většina dotazovaných tedy vnímá obecnou češtinu i v médiích, jež samozřejmě na jejich idiolekt také působí.

Poslední otázky se týkají fonetické stránky jazyka:

20. otázka: *V obecné češtině se často setkáváme na začátku některých slov s tzv. protetickým v- (např. ve slovech „vokno“, „vořech“). Je to pro Vás:*

a) Běžné, v místě mého bydliště se také používá

Pardubický kraj	10/11
Kraj Vysočina	5/12
Středočeský kraj	10/15
Karlovarský kraj	9/12
Olomoucký kraj	1/6
Královéhradecký kraj	6/6
Jihočeský kraj	7/8
Liberecký kraj	7/11
Ústecký kraj	7/10
Českobudějovický kraj	2/2
Plzeňský kraj	4/5
Jihomoravský kraj	2/4

Tab. č. 33 – Počet respondentů, v jejichž místě bydliště se používá protetické v-

b) Nezvyklé, ale přesto ho občas použiji

Liberecký kraj	4/11
Jihomoravský kraj	2/4
Karlovarský kraj	2/12
Kraj Vysočina	5/12
Středočeský kraj	3/15
Moravskoslezský kraj	5/23
Olomoucký kraj	2/6
Pardubický kraj	1/11
Ústecký kraj	2/10

Tab. č. 34 – Počet respondentů, kteří protetické v- občas použiji, i když na ně působí nezvykle

c) Nezvyklé, protetické v- nepoužiji nikdy – ani nevědomky

Zlínský kraj	5/5
Moravskoslezský kraj	18/23
Plzeňský kraj	1/5
Ústecký kraj	1/10
Jihočeský kraj	1/8
Olomoucký kraj	3/6
Kraj Vysočina	2/12
Karlovarský kraj	1/12
Středočeský kraj	2/15

Tab. č. 35 – Počet respondentů, kteří by protetické v- nikdy nepoužili

Protetické v-, výrazný prvek obecné češtiny, běžně používají především lidé z oblasti Čech. Jak jsme zjistili, ani pro některé respondenty z Moravy a Slezska není prvkem, jemuž by se zásadně vyhýbali. O tom, že ho občas ve své mluvě zaregistrují, vypovídá možnost c). Variantu d) označilo zhruba stejné množství dotazovaných jako c), byli to také převážně Moravané a Slezané.

21. otázka: *Nářeční rozdíly najdeme i v rovině zvukové. Pro češtinu v Praze je typická intonace³, vyslovení širokého e tam, kde má být i („vid“), zkracování některých hlásek („králik“) apod. Domníváte se, že vás v tomto směru obecná čeština také ovlivnila?*

22. otázka: *Jestli jste na otázku č. 21 odpověděl/a kladně, můžete uvést, v čem konkrétně?*

³ „blížíci se spíše intonaci otázkové než vypovídací a překvapivě stereotypní“ (A. Jirsová et al., 1964)

Zde nastal jeden problém. I přes vysvětlení, co se pod pojmem zvuková stránka jazyka skrývá, mnoho dotazovaných nedokázalo od sebe rozlišit prvky morfologické („hezkej“) a fonetické.

V tabulce uvádím jen ty odpovědi, které se k rovině zvukové opravdu vztahují.

ANO

Pardubický kraj	2/11	„do Králik“ (místo do Králík)
Středočeský kraj	7/15	zkracování dlouhého í/ý na krátké – „rohlik“, „zviřátko“, „chlebník“ („ <i>spíš z hecu</i> “), „čudlik“, „králik“, „truhlik“, „počítač“, „dobry den“
Kraj Vysočina	1/12	
Ústecký kraj	3/10	„knedlik“, „nevím“
Liberecký kraj	1/11	„vid“, „pytlík“
Královéhradecký kraj	1/6	
Moravskoslezský kraj	3/23	„králik“, „nevím“, „povím“; pražská intonace
Jihočeský kraj	2/8	pražská intonace – respondent ji používal nejprve z legrace, postupně to přestává vnímat
Karlovarský kraj	2/12	„mužik“, „papír“, „kraska“, „Haviřov“
Jihomoravský kraj	1/4	zkracování hlásek

Tab. č. 36 – Počet respondentů, kteří vnímají vliv pražského prostředí na svou mluvu i po stránce zvukové + příklady

Zjistili jsme, že odpovídající nejvíce vnímají zkracování vokálů v některých výrazech, dále změny v intonaci.

NE

Pardubický kraj	9/11
Českobudějovický kraj	2/2
Liberecký kraj	10/11
Kraj Vysočina	11/12
Karlovarský kraj	10/12
Středočeský kraj	8/15
Zlínský kraj	5/5
Jihomoravský kraj	3/4
Olomoucký kraj	6/6
Královéhradecký kraj	5/6
Moravskoslezský kraj	20/23
Jihočeský kraj	6/8
Plzeňský kraj	5/5
Ústecký kraj	7/10

Tab. č. 37 – Počet respondentů, kteří nevnímají po zvukové stránce vliv pražského prostředí na svou mluvu

Závěr:

Záměrem tohoto dotazníku bylo zjistit, zda pobyt v Praze působí na idiolekt dotazovaných a zda vnímají jazykové rozdíly mezi místem svého bydliště a prostředím, do kterého se dostali.

Otázky se vztahovaly především k rovině lexikální, morfologické a fonetické.

U jednotlivých bodů se odpovědi lišily i v rámci krajů, ale přesto jsme vysledovali určité podobnosti u respondentů z Čech na jedné straně a Moravy a Slezska na druhé, např. podobné postoje měli dotazovaní z Moravy a Slezska k používání protetického v-, nespisovné koncovky -ej, výrazu „penál“ apod.

Pro běžného uživatele jazyka bylo jednodušší zodpovídat otázky týkající se slovní zásoby než zamýšlet se nad zvukovou stránkou jazyka, kde ho limitovala nedostatečná orientace v dané problematice.

Často se také stalo, že dotázaný zvolil odpověď, ale už ji pak nedokázal konkretizovat. To příkládám faktu, že lidé dané skutečnosti určitým způsobem pociťují bez toho, aby nad nimi přemýšleli. V situaci, kdy se na nich rychle vyžaduje zdůvodnění, je nemusí hned nic napadnout.

Na idiolekt každého člověka má bezpochyby vliv prostředí, ve kterém se nachází. V rozsahu jeho působení hraje roli několik faktorů:

1. Lidé se od sebe liší a rozdíly mezi nimi jsou patrné i v míře vlivu jazykového okolí na jejich mluvu. Někteří okamžitě přijímají do svého jazyka nové prvky, druzí je odmítají.

2. Setkáváme se také s negativním vztahem k pražské češtině. Záporně ji vnímají často lidé z Moravy a Slezska, jimž mohou znít obecněčeské prvky zvláště (někteří je označovali dokonce za nevkusné až hrubé). Po příchodu do Prahy začne být mluva sice ovlivňována, ale oni se brání a tento posun si nechtějí přiznat, což se samozřejmě mohlo odrazit i u odpovědí v našem dotazníku.

3. Konkrétně u vysokoškolských studentů musíme vzít v potaz ještě jednu okolnost. Ti, pro něž je pražské jazykové prostředí nové, pocházejí ze vzdálenějších oblastí a většinou bývají na kolejích, kde se dostanou do kontaktu s dalšími studenty odjinud. S Pražany se tedy mohou setkávat ve škole, ve volném čase, což však samozřejmě není pravidlem. Tudíž změny nemusí být tak patrné nebo můžou postupovat pozvolněji.

Můžeme si položit otázku, jestli se vztah lidí k jazykovým prvkům také vyvíjí. Zda by např. člověk, který v tomto dotazníku uvedl, že v žádném případě nepoužije nespisovný tvar adjektiva s koncovkou -ej, daný jev vnímal stejně i za nějakou dobu, nebo zda by se

postupem času také v jeho mluvě objevil. Tuto myšlenku například podpořila jedna studentka, která napsala: „*Jinak si člověk hodně zvykne... Nejdřív zní pražská čeština hodně zvláště, po nějaké době to přestane vnímat a nakonec tak mluví sám.*“

Také je možné, že nabyté výrazy člověk vědomě či nevědomě začne používat i v místě svého bydliště, kde by je před tím nepoužil. Nelze to tvrdit s určitostí, protože dostatečný materiál, který by to s jistotou potvrzoval, nemáme v této práci k dispozici. Ale přeci jen se občas objevily hlasy, které by tomu napovídali. Jeden student uvedl: „*Sem tam mi ujede „hele“, ale je toho víc. Já si těch slovíček ani moc nevšímám, takže si ani nevzpomenu, co ještě. Ale když přijedu domů, rodina mě na to sem tam upozorní. Nejvíc mě Praha asi ovlivňuje v melodii a té proklaté otevřenosti hlásek. I když se snažím sebevíc, aby se to na mě neprojevalo, babička si vždycky povzdechne.*“ (také viz kapitola Zvukové nahrávky a jejich rozbor; student M. P.)

Můžeme tedy potvrdit, že na člověka, který přijde na delší čas do odlišného prostředí, toto prostředí dříve či později začne působit. Nejprve vnímá určité jazykové odlišnosti. Avšak výrazy, které mu zpočátku znějí zvláště, může posléze začít vnímat jako běžné (i když je třeba sám nepoužije). Postupně se tak do jeho slovníku dostávají nová slova a slovní tvary.

Respondenti často uváděli, že vnímají obecnou češtinu i ve sdělovacích prostředcích, což jistě na utváření jejich idiolektu také působí.

Naše mluva se tedy neustále formuje, člověk má možnost si v běžných situacích vybrat ty jazykové prostředky, jež mu vyhovují pro jeho komunikační účely nejvíce.

8 Zvukové nahrávky a jejich rozbor

Zvuková nahrávka a její následný rozbor si klade za cíl zachytit běžnou mluvu v pražském prostředí a porovnat ji s mluvou v místě vlastního bydliště. Dlouhodobější nahrávání bylo realizováno se studentkou, u níž je vliv obecné češtiny patrný, avšak přesto si ve své mluvě udržuje nářeční prvky regionu, ze kterého pochází. Následně byly pro srovnání provedeny krátké rozhovory se dvěma studenty, z nichž jeden jakýkoliv vliv pražského jazykového prostředí odmítá a druhý se mu naopak téměř úplně přizpůsobil.

První šetření tedy proběhlo u K. R., studentky 5. ročníku 3. LF Univerzity Karlovy v Praze, jejíž trvalé bydliště se nachází v Moravskoslezském kraji, v obci Bolatice.

Pro svůj záměr jsem si ji vybrala kvůli jejímu relativně dlouhému pobytu v pražském prostředí (pět let) a kvůli velkému kontaktu s rodilými Pražany.

V oblasti bydliště K. R. se používá slezské nářečí, opavská podskupina.

Mezi společné znaky mluvy daného regionu patří například (H. Marešová, 2009):

1. ztráta kvantity („mlyn“, „dobry“)
2. přízvuk na předposlední slabice
3. změna í/ý v ej není provedena („bledy“)
4. krátká samohláska v některých slovech („vim“, „dam“)
5. o na počátku slova („okno“, „olej“)
6. asimilace znělosti sh > zh („zhon“, „zhluk“)
7. není provedena změna ou v ú, ztráta kvantity („muka“, „vezu“)
8. není provedena změna aj v ej („vajco“)
9. skupina šč („ščava“)
10. genitiv pl. maskulina („synuv“)
11. l – střední a tvrdé („lipa“)
12. rozlišování mezi i/y („misa“, „lyko“)
13. v opavské podskupině – 7. p. koncovka -ma („pod horama“)

Postupně některé rysy, kterými se slezská nářečí dále diferencují, mizí. Jsou nahrazovány buď prvky společnými pro všechny slezské podskupiny, nebo se přibližují spisovnému jazyku. (H. Marešová, 2009)

Slezské nářečí budeme porovnávat s prvky obecné češtiny, jejímiž některými rysy jsou:

1. změna ý v ej („mlejn“, „umejt“)
2. změna aj v ej („vejce“)
3. jedno l („lípa“)
4. protetické v- („volej“)
5. asimilace znělosti sh > sch („shromáždění“)
6. nominativ pl. adjektiv – jedna koncovka pro všechny rody („malý holky“)
7. instrumentál pl. – koncovka -ma („stolama“)
8. 3. os. pl. – koncovka -ej („vozej“)
9. zánik -l v přičestí minulém („nes“, „vez“)

Samotný sběr trval zhruba tři měsíce. Nahrávky byly pořizovány při kontaktu studentky s obecněčeským prostředím, dále jsem zaznamenávala telefonické hovory s jejími rodinnými příslušníky.

Studentka si je vědoma působení pražského prostředí na svůj idiolekt. Jak přiznala, na jisté změny v mluvě je upozorňována i lidmi v místě svého bydliště.

Po sesbírání zvukového materiálu byla provedena fonetická transkripce a v ní poté označeny jednotlivé obecněčeské prvky. Ke všem studentka uvedla, zda by je použila i doma, nebo ji k jejich použití vedl vliv jiného prostředí.

Nahrávání probíhalo se souhlasem studentky, avšak většinou tak, že o tom v danou chvíli nevěděla. Musela jsem to takto ošetřit z toho důvodu, aby mluvila přirozeně a nepřemýšlela o výrazu nebo tvaru, který použije. V situaci, kdy zapnutý diktafon vnímala, byl její projev poznamenán, často se opravovala, soustředila se na to, co říká.

Pro ilustraci uvedu několik příkladů fonetické transkripce⁴ z promluv

a) v pražském prostředí:

1.

K. R.:

[ʔa 'proč si 'sňedla 'šest 'knedlíku↓]

X:

[ʔno 'protože sem se 'fsad'ila 'z bráxou↓]

K. R.:

[ʔjako 'ovocnejx↓]

---

⁴ v celém textu používám zvyklostí české fonetické transkripce

X:

[‘ne ‘normálnĭy ‘houškovejx↓]

2.

K. R.:

[‘tak se ‘koukneme ‘na to → ‘co ‘hrajou ‘v dĭivadle → ‘jesi ‘toho
‘prvĭního bude ‘něco ‘blbĭho → ‘tak se ‘na to ‘vikašlem↓]

3.

K. R.:

[‘a ‘jeden ‘kluk → sme ‘to ‘zašili ‘že jo → ‘tak ‘to ‘vzal ‘na kolej
→ ‘a ‘ud’elal ‘s toho ‘polífku↓]

X:

[‘to je ‘ale ‘nexutní ‘né↓]

K. R.:

[‘co je ‘nexutní ↑]
[‘to je ‘teda → ‘to je ‘jasní → že je↓]

4.

X:

[‘cože → ‘tam ‘sou ‘ňákí ‘zvířátka↓]
[‘ukaš ‘to↓]

K. R.:

[‘tam ‘sou ‘ňákí ‘lami↓]

5.

X:

[‘to ‘vipadá ‘třeba ‘z dálki → ‘jako bi ‘tam ‘bili ‘ňákí ‘ponoški ‘nebo
‘tričko → ‘ale ‘to je ‘těščí → ‘na oblečení ‘to je ‘těščí↓]

K. R.:

[‘ale je ‘to ‘studení → ‘no ‘a ‘pak sem mu ‘koupila ‘toho ‘viš
→ ‘kmotra↓]

b) z telefonních hovorů s rodinnými příslušníky:

K. R.:

[‘a ‘abis ‘s toho ‘ještě ně‘koho nenaka‘zila → ‘jaks ‘tam ‘šla↓]
[‘tak ‘to ‘musíš ‘napéct ‘mami → ‘musíš ‘napéct cu‘krovi↓]

[‘to ‘neřikej → ‘jaké ‘budou → ‘takové ‘budou → ‘co se ‘dá
 ‘d’elat↓]
 [‘no ‘fšag ‘jo↓]
 [‘dost ‘peňes ‘tam ‘bilo ‘jako ‘i ‘míx↓]
 [‘no ‘ale ‘fšak sem ‘tam ‘mňela ‘ale ‘jako ‘i ‘z ‘ňáké ‘víplati↓]
 [‘no ‘jo → ‘a ‘dneska mi ‘psala ‘ta ‘doktorka ‘ten ‘výsledek ‘té ‘krve↓]

Samozřejmě i přes vliv nového jazykového prostředí jsou v mluvě studentky výraznější jevy z rodného nářečí. Následující tabulky ukazují prvky, které se objevily v jejím idiolektu navíc z obecné češtiny.

Nejpatrnější rozdíly byly zachyceny v oblasti morfologické:

1. použití koncovky -ej x -ý

Praha	místo bydliště
„ovocnejch“, „nádhernej“	„byl špatný“, „ten eurový“, „ten český, minulý“, „stejný případ“

Tab. č. 38 – Použití koncovky -ej x -ý

2. použití koncovky -ý x -é + -ý- x -é- v kořenu slova

Praha	místo bydliště
„šílený to je“, „něco blbýho“, „to je dobrý (nenápadný, nechutný, studený)“, „ňáký lamy“, „ty bílý rumový koule“, „o půl sedmý“, „dvacátýho osmýho“, „je to častý“, „polívka“	„je to možné“, „to je dobré“, „mají to přestěhované“, „máme to jiné“, „v tom českém“, „celé týdny“, „takové“, „té krve“, „napéct“

Tab. č. 39 – Použití -ý x -ej

3. použití -ej x -ý v kořenu slova

Praha	místo bydliště
„umejt“	„týden“, „zítra“, „mých“, „z ňáké výplaty“, „být“

Tab. č. 40 – Použití -ej x -ý v kořenu slova

4. 3. osoba, pl., přít. č. – koncovka -aj

Praha	místo bydliště
„uznaj ti ji“	„oni to nepoznají“

Tab. č. 41 – Použití koncovky -aj ve 3. os., pl, přít. č.

Oblast fonetická

Praha	místo bydliště
<p>Prízvuk na první slabice:</p> <p>[‘nepoužívala], [‘přednášku]</p> <p>[‘kožního]</p>	<p>Prízvuk na předposlední slabice:</p> <p>[zavo‘lejte], [přest‘eho‘vane],</p> <p>[‘onemoc‘nění], [‘očko‘váni],</p> <p>[fonen‘doskop], [jed‘ničku]</p>
<p>Výslovnost některých hlásek:</p> <ul style="list-style-type: none"> výslovnost k před souhláskou j: [tak jo] <p>V některých případech není tak výrazná ztráta kvantity:</p> <ul style="list-style-type: none"> [stojí], [stavovského], [víš], [prvního], [pondělí], 	<p>Výslovnost některých hlásek:</p> <ul style="list-style-type: none"> výslovnost g a d před souhláskou j: [tag jo], [fšag jo], [jdu se učid jo], [jag já], [patnáced jo], [pag jo] <p>Ztráta kvantity některých hlásek:</p> <ul style="list-style-type: none"> [to zvláda], [cukrovi], [mam], [viš], [vikloubene], [hibat]

Tab. č. 42 – Rozdíly ve zvukové stránce v Praze a v místě bydliště

Oblast lexikální

Zde uvádím výrazy, se kterými se studentka podle svých slov setkala až v pražském prostředí:

- pukavec, krpál, zatáhnout hodinu, koukat na televizi, litačka, mikrotužka, míchaná vajíčka, lidi („řekla bych děcka“), pivko, tvář
- + označení některých místních názvů: Ípák, Karlák (I. P. Pavlova, Karlovo náměstí)

Závěr:

V publikaci Český jazyk na přelomu tisíciletí je kapitola s názvem Jak se proměňují slezská nářečí (F. Daneš et al., 1997, s. 231 – 238) věnována poměrně detailnímu rozboru a vývojovým tendencím slezských nářečí. Za zmínku stojí část zabývající se zkoumáním průniku obecné češtiny do promluv některých Slezanů.

Prvky obecné češtiny byly zaznamenány hlavně u redaktorů a umělců jako projev „komunikační ležérnosti nebo nápodoby nespisovného (substandardního) vyjadřování v televizi, rozhlasu popř. v jistém typu literatury“ (tamtéž, s. 236). Důvodem může být i relativně velký kontakt s ostatními oblastmi České republiky, hlavně s Prahou. Přesto se zde obecněčeské prvky vnímají jako cizí a nepřirozené. Autor uvádí nejčastější jevy, které byly u rodilých mluvčích na slezském území zaznamenány: koncovka -ej („dlouhej“, „starej“; nikoliv -ej- uvnitř slova – „bejvat“), výjimečně protetické v- (avšak i tam, kde by ho uživatelé obecné češtiny většinou nepoužili – „voxid uhliku“), 3. os. pl. typu „prosej(i). Dále je zde uvedeno, že se postupně stírají hranice mezi slezskými nářečími, jež se dále utváří vlivem spisovného jazyka. (tamtéž, s. 236)

K podobným závěrům dospělo i šetření u studentky.

Po srovnání promluv K. R. v pražském prostředí a telefonních rozhovorů s rodinnými příslušníky jsem zjistila, že jistých rozdílů si zde můžeme povšimnout.

Prvky z obecné češtiny se u ní projevují převážně při rozhovoru s člověkem mluvícím obecněčesky. Aniž si to uvědomí, je ovlivněna a v její promluvě se začnou objevovat jevy, které by dříve běžně nepoužila. Naopak v rozmluvě s rodinnými příslušníky nebo lidmi hovořícími stejným dialektem jako ona automaticky „přepne“, obecněčeské prvky se v těchto chvílích vůbec neobjevují.

V souladu s výzkumem Rudolfa Šrámka jsem zjistila, že se prvky obecné češtiny u studentky nejčastěji projevují v oblasti morfologické a fonetické. Změny se týkaly především použití koncovek -ej a -ý (namísto -ý a -é). Pouze ve dvou případech bylo zaregistrováno -ej- a -í- v kořenu slova („umejt“, „polívka“).

V oblasti fonetické byl v pražském prostředí nejzřetelnější menší podíl přízvuku na předposlední slabice než v případě telefonických rozhovorů s rodinnými příslušníky, dále také v některých slovech méně výrazná ztráta kvantity u vokálů.

Podle mého názoru lze tedy říci, že nové jazykové prostředí, kde K. R. už pátý rok studuje, má na utváření jejího idiolektu vliv, i když rysy jejího rodného slezského nářečí stále nad těmi obecněčeskými výrazně převažují.

Dalším studentem, kterého jsem si vybrala pro zachycení jeho mluvy, je M. P., jenž pochází také z Moravskoslezského kraje, v Praze žije pět let, studuje Přírodovědeckou fakultu UK. Na začátku svého studia jezdil pravidelně do místa svého bydliště, v poslední době už méně.

K problematice vlivu pražské češtiny vyjádřil domněnku, že není možné, aby na někoho vůbec nepůsobila. Podle něho je to dáno především tím, že jedinec se chce podvědomě přizpůsobovat většině, nechce vyčnívat.

O sobě uvedl, že je schopen plynule přecházet z jednoho jazykového kódu do druhého, podle toho, s kým hovoří. V místě svého bydliště se mu však už často stane, že mluví stejně jako v Praze.

Jeho mluva se obecněčeskému prostředí výrazně přizpůsobila. Drobné rozdíly jsou patrné v rovině zvukové. Výrazněji rozlišuje mezi i/y („mluvil“/ „byl“) v některých slovech použije přízvuk na předposlední slabiku.

Ukázka z rozhovoru:

[‘vždicki sem bil ‘zviklej ‘poslouxat ‘fšeljakí ‘nářečí↓]

[‘já ‘bil ‘docela ‘jako ‘dříf → ‘gdiš sem ‘jezd’il ‘domú co ‘dva ‘tejdni↓]

[‘doma bix ‘řek ‘asi ‘d’ívat → ‘ale ‘tadi se ‘určit’e ‘koukám↓]

Z rozhovoru jsme zjistili, že se v mluvě M. P. obecněčeské prvky výrazně objevují. Bylo zaregistrováno použití například ej místo ý (nejen na konci slova – „zvyklej“, „celej“, ale i v kořenu – „tejdny“), koncovky -ý místo -é („bylo to směšný“, „anglický výrazy“, „mám to zafixovaný“), koncovky -ej, -aj ve 3. os. pl. („oni mluvěj“, „říkaj“), zánik -l v minulém přičestí („řek bych“). Protetické v- nebylo v rozhovoru zaznamenáno, avšak student ho podle svých slov běžně použije.

Co se týče slovní zásoby, student uvedl, že po příchodu do nového prostředí neměl problém s porozuměním žádnému výrazu. Existují však některá slova, která by nyní použil v Praze, ale v místě svého bydliště ne – například „koukat“, „penál“. Jediné výrazy, o nichž řekl, že se v jeho mluvě nevyskytují, byly „vid“, „víš co“ a „že jo“.

Nakonec proběhl rozhovor se studentem J. T., jenž pochází ze Zlínského kraje.

V tomto regionu se používá východomoravské nářečí, mezi jehož základní znaky patří (H. Marešová, 2009):

1. není provedena změna ý, í > ej („dobrý“, „strýc“)
2. není provedena změna ou > ú („múka“, „vezú“)
3. není provedena změna aj > ej („daj“, „vajce“)
4. krátká samohláska v některých slovech („lhat“, „krava“)
5. větší rozsah slabikotvorného l, r než ve spisovném jazyce („vlk“, „krk“)

6. rozlišování měkkého a tvrdého l („l'ipa“, „hľad“)
7. na začátku slova o- („olej“, „okno“)
8. asimilace znělosti sh > zh („zhon“, „shromáždit se“)
9. není provedeno úžení e > í („řéct“, „zelé“)

J. T. studuje 1. ročník všeobecného lékařství 2. LF UK. V Praze se tedy nepohybuje příliš dlouho, avšak již v dřívějších letech se podle svých slov do kontaktu s pražským prostředím pravidelně dostával.

J. T. si nepřipouští jakékoliv působení obecné češtiny na vlastní idiolekt. Podle svých slov k ní má spíše negativní vztah, nechce, aby jí byl jakýmkoliv způsobem ovlivněn.

Cílem bylo formou rozhovoru získat informace o vztahu studenta k mluvě, jež se používá v Praze, jeho postřehy o ní, pokusit se zjistit, zda se v jeho mluvě neobjevují nové prvky i přesto, že je odmítá. O průběhu rozhovoru byl pořízen zvukový záznam.

Student se k svému důslednému odmítání nových prvků ve svém idiolektu vyjadřuje takto: *„Ale u mě je to dané hlavně tím, že já se to snažím udržet jako cíleně, že prostě u mě je to taková trošku ideologická záležitost.“* Svě vlastní nářečí pociťuje jako hodnotu, které je třeba si vážit a být na ni hrdý.

Výrazně vnímá používání pražské češtiny v médiích, především v komerčních televizích.

Na otázku, zda se domnívá, že by stejně odpověděl například za dva roky, vyjádřil přání, že ano.

Mezi postřehy o pražské češtině uvedl dojem, že v Praze se mluví všeobecně daleko tišeji, než je zvyklý. Sám to vysvětlil rozdílem mezi svým bydlištěm v malé vesnici a Prahou v souvislosti s velmi rozdílnou koncentrací obyvatelstva.

Zde uvádím pro ilustraci fonetický přepis jedné části z rozhovoru:

J. T.:

[‘tak ‘třea ‘mám ‘kámoše → ‘kteří ‘jsou ‘ze stejného ‘prostředí ‘jag ‘já → ‘prost’e
‘ogaři ‘od nás → ‘tí ‘jako se ‘tomu ‘nebrání ‘visloveňe↓]

[‘já ‘nemůžu ‘říct → ‘že bix se ‘tomu ‘cíleňe ‘ňák ‘ekstra ‘bránil → ‘ae ‘prost’e
‘spíš ‘snažím se ‘udržet to ‘svoje → ‘nexcu ‘abi se ‘ze mňe ‘stal ‘pražák↓]

Z rozhovoru bylo zjištěno, že student se opravdu snaží obecněčeské prvky nepoužívat. V jeho mluvě byly zaregistrovány výrazy, které se v obecné češtině neobjevují, např. „grunt“, „ogaří“.

I přes negativní vztah studenta k pražské češtině, se nám určitý vliv na jeho idiolekt částečně potvrdil.

V průběhu rozhovoru často užíval výraz „prostě“. Podle svých slov se v místě bydliště toto slovo v jeho mluvě objeví, ale v daleko menší míře než v Praze. Na otázku, zda by někdy použil spojení „je to dobrý“, odpověděl záporně, ale přesto byl stejný výraz později v jeho promluvě zaznamenán, stejně jako nespisovná koncovka adjektiva ve spojení „jsou tam napsaný asistence“.

Zde vidíme, že i přes snahu pečovat o své rodné nářečí a nevnést do něho cizí prvky, se na studentovi pražské prostředí také podepisuje (byť minimálně), aniž si toho je vědom.

Závěr:

Po rozhovorech s J. T. a M. P. bylo zjištěno, že stejně jako se liší jejich vztah k pražské češtině, i její vliv na ně je jiný. J. T. si dává pozor, aby do jeho mluvy nepronikly nějaké cizí prvky, ale přesto ho podle mého mínění pražské jazykové prostředí ovlivňuje, přestože ne tak výrazně. Naopak M. P. se novým vlivům nebrání, přizpůsobuje se většině kolem sebe. Zda použije obecnou češtinu nebo nářečí svého bydliště, záleží na tom, s kým hovoří. Pražská čeština však pronikla do jeho mluvy tak, že jí někdy hovoří i ve svém rodném prostředí.

U těchto tří studentů jsme tedy určitý vliv pražské češtiny zaznamenali. Všichni pochází z jazykového prostředí, které se od ní výrazně odlišuje. Její působení se však projevuje v různé míře, kterou ovlivnil především vztah k Praze, pražské mluvě a délka pobytu zde.

9 Závěr

Každý mluvčí má pro realizaci jazykového projevu na výběr z několika „češtin“. Kterou z nich zvolí, závisí na komunikační situaci, v níž se nachází.

Spisovný jazyk má nezastupitelné místo při oficiálních prestižních projevech. Jeho vhodným použitím jedinec zdůrazní nejen jistou závažnost sdělení, ale projeví také svou schopnost kultivovaného vyjádření.

Objevují se však hlasy, že spisovný jazyk neplní úplně svou funkci, hlavně z toho důvodu, že některé jeho prvky mají příznak knižnosti, že nedisponuje dostatečným množstvím prostředků stylově neutrálních. Podle některých lingvistů je tedy potřeba, aby roli převzala obecná čeština a chybějící místa zaplnila ze svého repertoáru.

Domnívám se, že je nutné vliv obecné češtiny nepřeceňovat, vážit si spisovného jazyka jako kulturní hodnoty národa a snažit se co nejvíce zvyšovat povědomí o něm u široké veřejnosti. V tomto plní roli nejvíce škola, literatura, ale také sdělovací prostředky. Působením takovýchto a jiných faktorů (sociálního prostředí, místa bydliště, vlivu cizích jazyků) se formuje idiolekt každého jedince.

Diskutovanou formou jazyka je hovorová čeština, jejíž definování pro lingvisty není jednoduché.

Jelikož se v praktické části práce zabývám pražským jazykovým prostředím, považuji za nutné zaměřit pozornost na problematiku obecné a pražské češtiny i v části teoretické. Pokouším se v ní za pomoci odborné literatury definovat termín obecná čeština (a zakotvit v ní češtinu, jíž se mluví v Praze), shrnout její základní charakteristické rysy a představit jazykovědce a jejich díla, jež se tímto tématem zabývají.

Jazyk jako kulturní hodnota národa není statický, ale naopak se neustále vyvíjí v závislosti na nejrozličnějších okolnostech (pokrok, modernizace, vliv cizích jazyků). Je třeba o něj pečovat. Úkolem lingvistů je vypořádat se s otázkou, jakou měrou by se do něj mělo zasahovat.

V souvislosti s tímto zmiňuji několik různých pohledů na vztah spisovného jazyka a obecné češtiny. Jedná se o diskuzi týkající se jakéhosi „povýšení“ obecné češtiny, které někteří lingvisté podporují (Václav Cvrček), jiní k němu mají určité výhrady (Jan Jiráček).

Jednou z nejvýznamnějších publikací týkajících se běžně mluveného projevu je pětidílný Český jazykový atlas, jenž mapuje jazykovou situaci na celém území České republiky a přináší o ní cenné poznatky.

V praktické části práce byl stanoven předpoklad, že pražská čeština má vliv na idiolekt člověka, který přišel studovat do Prahy z jiného místa České republiky.

Podle mého mínění vliv nového prostředí, v němž se člověk delší dobu pohybuje, může proběhnout v několika fázích.

Nejprve jedinec pocítuje nové jazykové prostředí jako velmi nezvyklé. Může se mu stát, že nerozumí významu některých pojmenování. Další fází je „sžívání se“ s tímto prostředím, kdy pozvolna přestává mluvu kolem sebe vnímat jako cizí. Následně se v jeho promluvách vědomě či nevědomě vyskytnou prvky z nového prostředí. Dokonce si je může osvojit natolik, že je použije v místě svého trvalého bydliště. Samozřejmě zde hrají roli různé okolnosti, jež tento proces ovlivňují. Z toho plyne, že všechny fáze nemusí u každého proběhnout nebo mohou trvat různě dlouhou dobu.

Pro potvrzení daného předpokladu bylo zapotřebí získat dostatečné množství materiálu, na kterém by se dal posun mluvy sledovat. Skupinu, s níž jsem šetření prováděla, tvořili vysokoškolští studenti s trvalým bydlištěm mimo Prahu. Pro tyto účely jsem zvolila formu dotazníků a zvukové nahrávky. Celkem jsem měla k dispozici 62 respondentů na první dotazník, 130 respondentů na druhý dotazník.

Záměrem prvního dotazníku bylo zjistit, jak situaci vnímají samotní studenti. Jestli mají pocit, že se jim jejich idiolekt v závislosti na novém jazykovém prostředí proměňuje, zda si všimli nějakých jevů, které je na mluvě Pražanů zaráží apod.

Získané výsledky byly použity do dotazníku číslo 2, který byl obsáhlejší a už pracoval s konkrétními údaji. Respondenti buď volili jednu ze čtyř možných variant, nebo jim byly položeny otevřené otázky, na něž krátce odpovídali. Konečný výsledek představovalo zjištění, že jistý vliv pražského prostředí na zúčastněné studenty můžeme potvrdit, přičemž však musíme brát v úvahu několik aspektů, jež zde mají nemalou úlohu. Jedná se především o místo bydliště, míru kontaktu s „pražsky“ mluvícími jedinci, schopnost objektivního zhodnocení vlastní mluvy, vztah k mluvě nového jazykového prostředí. V průběhu šetření jsem se setkala i s lidmi, který jakýkoliv jazykový vliv rezolutně odmítali.

Dalším bodem této práce bylo pořizování zvukových nahrávek, které měly zachytit mluvu studentů v kontaktu s obecnou češtinou. Tohoto šetření se zúčastnili celkem tři studenti, jež jsem zvolila především z důvodu jejich trvalého bydliště v Moravskoslezském a Zlínském kraji, kde se používají nářečí od obecné češtiny značně odlišná, a dále pro jejich relativně velký kontakt s rodilými Pražany.

U studentky K. R. jsem pořizovala zvukovou nahrávku její mluvy v Praze a telefonických rozhovorů s rodinnými příslušníky.

Když jsem (po dohodě se studentkou) zajistila, že v danou chvíli o nahrávání nevěděla, získala jsem spontánní jazykový materiál, jehož dvě složky jsem po provedení fonetické transkripce mezi sebe porovnávala.

Zaregistrovala jsem, že v pražském prostředí se v promluvách K. R. objevují některé obecněčeské prvky, především z roviny morfologické. V jejích rozhovorech s rodiči jsem však žádné nezaznamenala. Je tedy zřejmé, že se v závislosti na daných situacích u ní objevuje přepínání mezi jazykovými kódy. Podle mého názoru by bylo zajímavé se za nějakou dobu detailněji zaměřit na možné prvky obecné češtiny v jazykových projevech v místě jejího bydliště.

M. P. svůj idiolekt pražskému prostředí přizpůsobil výrazněji než K. R. Podle jeho slov mu nedělalo problém přijmout do své mluvy jakýkoliv „cizí“ prvek. U studenta J. T. jsem takový vliv nezaznamenala, své nářečí se snaží co nejvíce udržet, ale přesto je u něj malé působení pražské češtiny znát.

Je tedy zřejmé, že na každého jedince, který se ocitne v novém prostředí, působí toto prostředí velmi odlišně.

Jak bylo v této práci mnohokrát řečeno, na území České republiky dochází díky velkému pohybu obyvatelstva, masovému vlivu cizích jazyků, rozvoji techniky a sdělovacím prostředkům, jež jsou v životě dnešního člověka neustále přítomny, k postupné nivelizaci jazyka.

Proto by bylo zajímavé provést podobné šetření za několik let znovu. Lze si představit, že mluva jednotlivců z různých míst v České republice bude stále podobnější, že změnou prostředí v ní zaznamenáme posun méně výrazný. Což by byla škoda, protože by se tím ztratila jistá rozrůzněnost českého jazyka, která je podle mého mínění cenná.

10 Seznam použitých zdrojů

ADAMIČOVÁ, Ana; ČERMÁK, František; PEŠIČKA, Jiří. *Čítanka mluvené češtiny*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2008. 298 s. ISBN 978-80-246-1593-6.

BACHMANNOVÁ, Jarmila. Nářečí českého národního jazyka jako kulturní dědictví. *Místní kultura : Magazín pro kulturní život v místech a regionech* [online]. 20. 05. 2008, [cit. 2011-03-09]. Dostupný z WWW: <<http://www.mistnikultura.cz/?q=nareci-ceskeho-narodniho-jazyka-jako-kulturni-dedictvi>>.

BALHAR, Jan, et al. *Český jazykový atlas 3*. 1. vyd. Praha : Academia, 1999. 577 s. ISBN 80-200-0654-0.

BALHAR, Jan, et al. *Český jazykový atlas 5*. 1. vyd. Praha : Academia, 2005. 680 s. ISBN 80-200-1339-3.

CVRČEK, Václav; VYBÍRAL, Petr. Mluvme, jak nám zobák narost. *Lidové noviny* [online]. 13. 8. 2005, [cit. 2011-02-16]. Dostupný z WWW: <http://www.lidovky.cz/mluvme-jak-nam-zobak-narost-dfe-/ln_nazory.asp?c=A050817_133930_ln_nazory_hrn>.

ČECHOVÁ, Marie, et al. *Čeština – řeč a jazyk*. 1. vyd. Praha : Institut sociálních vztahů, 1996. 380 s. ISBN 80-85866-12-9.

ČECHOVÁ, Marie, et al. *Stylistika současné češtiny*. 1. vyd. Praha : Institut sociálních vztahů, 1997. 282 s. ISBN 80-85866-21-8.

ČIŽMÁROVÁ, Libuše. Mluvená čeština na Moravě. *Naše řeč*. 1998, 81, 4, s. 206 - 210. Dostupný také z WWW: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7461>>. ISSN 0027-8203.

ČMEJRKOVÁ, Světlá. *Čeština, jak ji znáte i neznáte*. 1. vyd. Praha : Academia, 1996. 259 s. ISBN 200-0589-7.

DANEŠ, František, et al. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha : Academia, 1997. 292 s. ISBN 80-200-0617-6.

DANEŠ, František. *Kultura a struktura českého jazyka*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2009. 511 s. ISBN 978-80-246-1648-3.

DANEŠ, František. Kultura mluvených projevů. *Naše řeč*. 1969, 52, 2 - 3, s. 95 - 109. Dostupný také z WWW: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5437>>. ISSN 0027-8203.

FALTÝNEK, Vilém. Brněnská plotna, čte Karel Höger [online]. 23. 03. 2008 [cit 2011-03-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.radio.cz/cz/rubrika/zarchivu/brnenska-plotna-cte-karel-hoeger>>.

CHLOUPEK, Jan. O sociální a územní rozrůzněnosti češtiny. *Naše řeč*. 1969, 52, 2 – 3, s. 141 – 153. Dostupný také z WWW: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5440>>. ISSN 0027-8203.

CHLOUPEK, Jan. Vydávání Českého jazykového atlasu pokračuje. *Naše řeč*. 1998, 81, 2 – 3, s. 133 – 135. Dostupný také z WWW: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7443>>. ISSN 0027-8203.

JANČÁK, Pavel. Nad závěrečným, pátým svazkem Českého jazykového atlasu. *Naše řeč*. 2007, 90, 1, s. 31 – 36. Dostupný také z WWW: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7924>>. ISSN 0027-8203.

JEDLIČKA, Alois. Akademik Bohuslav Havránek šedesátiletý. *Naše řeč* [online]. 1953, 36, 1 – 2, [cit. 2011-02-23]. Dostupný z WWW: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4263>>. ISSN 0027-8203.

JEDLIČKA, Alois. Z problematiky normy a kodifikace spisovné češtiny. *Naše řeč*. 1964, 47, 1, s. 14 – 22. Dostupný také z WWW: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4992>>. ISSN 0027-8203.

JIRÁK, Jan. Diskuse o užívání spisovné češtiny z hlediska medializace veřejné a soukromé komunikace. *Naše řeč* [online]. 2006, 89, 1, s. 15 – 20. Dostupný také z WWW: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7865>>. ISSN 0027-8203.

JIRSOVÁ, Anna; PROUZOVÁ, Hana; SVOZILOVÁ, Nad'a. Poznámky k mluvě mládeže. *Naše řeč* [online]. 1964, 47, 4, [cit. 2011-02-25]. Dostupný z WWW: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5057>>. ISSN 0027-8203.

KARLÍK, Petr, et al. *Encyklopedický slovník češtiny*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 604 s. ISBN 80-7106-484-X.

KLOFEROVÁ, Stanislava. Český jazykový atlas a výzkum běžné mluvy aneb Co máme a co nemáme. *Naše řeč*. 2006, 89, 1, s. 11 – 14. Dostupný také z WWW: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7864>>. ISSN 0027-8203.

Kolektiv autorů Ústavu českého jazyka Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. *Příruční mluvnice češtiny*. 2. opr. vyd. Editoři: Petr Karlík, Marek Nekula, Zdenka Rusínová. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2003. 799 s. ISBN 978-80-7106-980-5.

KRAUS, Jiří. *Rétorika a řečová kultura*. 2. dopl. vyd. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2010. 190 s. ISBN 978-80-246-1829-6.

KRAUS, Jiří. Slovo má Jiří Kraus. *Vesmír* [online]. 1999, 78, [cit. 2011-03-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.vesmir.cz/clanek/slovo-ma-jiri-kraus>>.

KRAUS, Jiří. Velké dílo českých dialektologů dovršeno. *Český jazyk a literatura*. 2007 – 2008, 58, 2, s. 93 - 95. ISSN 0009-0786.

MAREŠOVÁ, Hana. Nářečí a interdialekt na Moravě a ve Slezsku [online]. 18. 09. 2009 [cit 2011-03-09]. Dostupné z WWW: <http://kcjl.upol.cz/dialektologie/kap3_nareci_morava.pdf>.

MAREŠOVÁ, Hana. Nářečí a interdialekt v Čechách [online]. 18. 09. 2009 [cit 2011-03-09]. Dostupné z WWW: <http://kcjl.upol.cz/dialektologie/kap2_nareci_cechy.pdf>.

MITTER, Patrik. O kultivovaném vyjadřování a spisovnosti. *Český jazyk a literatura*. 2005 – 2006, 56, 1, s. 28 – 31. ISSN 0009-0786.

MÜLLEROVÁ, Olga; HOFFMANNOVÁ, Jana. Čeština spisovná, hovorová, obecná...a hlavně mluvená (v současné komunikaci a současném výzkumu). *Slovo a slovesnost*. 1997, 58, s. 42 – 47. ISSN 0037-7031.

SGALL, Petr; HRONEK, Jiří. *Čeština bez příkras*. 1. vyd. Praha : H&H, 1992. 181 s. ISBN 80-85467-29-1.

SGALL, Petr; MAGLIONE, Concetta. Čeština standardní a běžně mluvená. *Český jazyk a literatura*. 2005 – 2006, 56, 2, s. 80 – 87. ISSN 0009-0786.

SGALL, Petr; HRONEK, Jiří. Sbližování spisovné a obecné češtiny. *Naše řeč*. 1999, 82, 4, s. 184 – 191. ISSN 0027-8203.

SGALL, Petr; TRNKOVÁ, Alena. K metodám zkoumání běžně mluvené češtiny. *Naše řeč* [online]. 1963, 46, 1, [cit. 2011-03-26]. Dostupný z WWW: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4927#_ftn2>. ISSN 0027-8203.

VYBÍRAL, Petr. Ó my se máme! - o samých výhodách obecné češtiny a dialektů. *Český jazyk a literatura*. 2003 – 2004, 54, 2, s. 79 – 84. ISSN 0009-0786.

11 Resume

Tato práce se skládá ze dvou částí – z praktické a teoretické.

Teoretická část se zabývá jednotlivými formami českého jazyka v souvislosti s běžně mluveným projevem. Od spisovné češtiny přes obecnou se dostává až k charakteristickým znakům dialektů a k problematice hovorové češtiny. Zmiňuje se i o sociální diferenciaci jazyka. Jedna kapitola se věnuje představení publikace Český jazykový atlas, jež je považována za zásadní počín v oblasti dialektologie. Dále se snaží představit různé pohledy lingvistů na současný stav jazyka a jeho další vývoj, stejně jako na vztah spisovné a obecné češtiny.

Praktická část si klade za cíl potvrdit předpoklad, že dlouhodobější pobyt v pražském prostředí ovlivňuje idiolekt studenta s bydlištěm na jiném místě České republiky. Skupinu, na níž je toto tvrzení ověřováno, tvoří vysokoškolští studenti. Průzkum byl proveden formou dotazníků a zvukových nahrávek.

This work consists of two parts – practical and theoretical.

The theoretical part deals with forms of Czech language in relation with an ordinary way of speaking. It covers topics from standard language through ordinary one, characteristics of dialects and a problematic of colloquial Czech language. It mentions also social differentiation of the language. One chapter deals with an introduction of the “Český jazykový atlas”, which is considered as a base of dialectology. The theoretical part introduces different views of linguists on a current state of the language and its next development as well as a relation between standard and ordinary language.

The practical part sets up a target to confirm an assumption, that long term living in Prague environment influences an idiolect of a student, who lives in a different place in the Czech Republic. The group for a verification of this assumption was set up from college students. The research was realised in a form of questionnaires and sound records.

12 Klíčová slova

Běžná mluva

Ordinary way of speaking

Dialekt

Dialect

Český jazykový atlas

Publication about Czech dialect

Čeština v médiích

Czech language in mass media

Hovorová čeština

Colloquial Czech language

Idiolekt

Idiolect

Obecná čeština

Ordinary Czech language

Pražská čeština

Prague Czech language

Sociální diferenciacie jazyka

Social differentiation of language

Spisovná čeština

Standard Czech language

Stav současné češtiny

Current state of Czech language

Vztah spisovné a obecné češtiny

Relation between standard and ordinary language

13 Přílohy

13.1 Seznam tabulek

Tab. č. 1 – Celkový počet respondentů; první dotazník	34
Tab. č. 2 – Počet respondentů, kteří neregistrují žádný posun ve své mluvě	34
Tab. č. 3 – Počet respondentů, kteří potvrzují používání jiných výrazů v Praze než v místě svého bydliště ..	35
Tab. č. 4 – Počet respondentů, kterým vadí některé prvky pražské češtiny	36
Tab. č. 5 – Celkový počet respondentů; druhý dotazník	38
Tab. č. 6 – Počet respondentů, kteří používají ve svém bydlišti pro „zatahnout hodinu“ jiný výraz	40
Tab. č. 7 – Počet respondentů, kteří používají „hele“ běžně	41
Tab. č. 8 – Počet respondentů, kteří „hele“ nepoužívají, ale nevadí jim	41
Tab. č. 9 – Počet respondentů, kteří „hele“ začali používat po příchodu do Prahy	41
Tab. č. 10 – Počet respondentů, kteří by „hele“ nepoužili.....	42
Tab. č. 11 – Počet respondentů, kteří „je to dobrý“ používají běžně.....	43
Tab. č. 12 – Počet respondentů, kteří spojení „je to dobrý“ nepoužívají, ale nevadí jim	43
Tab. č. 13 – Počet respondentů, kteří začali spojení „je to dobrý“ používat až po příchodu do Prahy.....	43
Tab. č. 14 – Počet respondentů, kteří se nikdy nesetkali se spojením „přijít dýl“	44
Tab. č. 15 – Počet respondentů, kterým „přijít dýl“ nevadí, ale nevadí jim	44
Tab. č. 16 – Počet respondentů, kterým „přijít dýl“ vadí	44
Tab. č. 17 – Počet respondentů, kteří začali „přijít dýl“ občas používat až v Praze	45
Tab. č. 18 – Počet respondentů, kteří „přijít dýl“ běžně používají	45
Tab. č. 19 – Počet respondentů, kteří nevnímají zvýšené používání anglicismů v Praze	46
Tab. č. 20 – Počet respondentů, kteří nevědí, zda se v Praze používá více anglicismů.....	46
Tab. č. 21 – Počet respondentů, podle kterých se v Praze používá více anglicismů než jinde + příklady.....	47
Tab. č. 22 – Počet respondentů, kteří po příchodu do Prahy určitým výrazům nerozuměli + příklady.....	48
Tab. č. 23 – Vztah respondentů k výrazu „epesní“.....	49
Tab. č. 24 – Vztah respondentů k výrazu „penál“	50
Tab. č. 25 – Vztah respondentů k výrazu „mikrotužka“	50
Tab. č. 26 – Vztah respondentů k výrazu „bramborák“.....	51
Tab. č. 27 – Počet respondentů, v jejichž místě bydliště se používá u adjektiv koncovka -ej	52
Tab. č. 28 – Počet respondentů, v jejichž místě bydliště se u adjektiv koncovka -ej nepoužívá	52

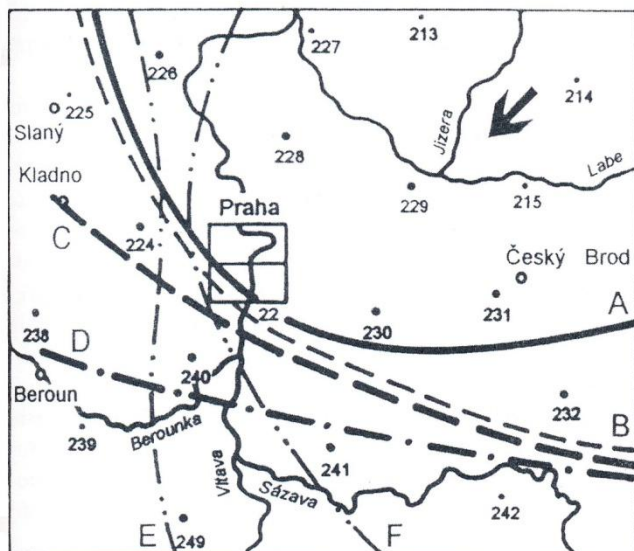
Tab. č. 29 – Počet respondentů, kteří v dané větě použijí koncovky adjektiva v závislosti na prostředí	54
Tab. č. 30 – Počet respondentů, kteří vnímají používání obecné češtiny v médiích + příklady	55
Tab. č. 31 – Počet respondentů, kteří nezaregistrovali obecněčeské prvky v médiích	55
Tab. č. 32 – Počet respondentů, kteří nevědí, zda se objevuje obecná čeština v médiích	56
Tab. č. 33 – Počet respondentů, v jejichž místě bydliště se používá protetické v-	56
Tab. č. 34 – Počet respondentů, kteří protetické v- občas použijí, i když na ně působí nezvykle	57
Tab. č. 35 – Počet respondentů, kteří by protetické v- nikdy nepoužili.....	57
Tab. č. 36 – Počet respondentů, kteří vnímají vliv pražského prostředí na svou mluvu i po stránce zvukové + příklady.....	58
Tab. č. 37 – Počet respondentů, kteří nevnímají po zvukové stránce vliv pražského prostředí na svou mluvu	58
Tab. č. 38 – Použití koncovky -ej x -ý.....	64
Tab. č. 39 – Použití -ý x -ej	64
Tab. č. 40 – Použití -ej x -ý v kořenu slova	64
Tab. č. 41 – Použití koncovky -aj ve 3. os., pl, přít. č.	65
Tab. č. 42 – Rozdíly ve zvukové stránce v Praze a v místě bydliště	65

13.2 Seznam grafů

Graf č. 1 – Víte, co znamená „zatahnout hodinu“?	39
Graf č. 2 – Použití citoslovce „hele“ a vztah respondentů k němu	40
Graf č. 3 – Použití spojení „je to dobrý“ a vztah respondentů k němu	42

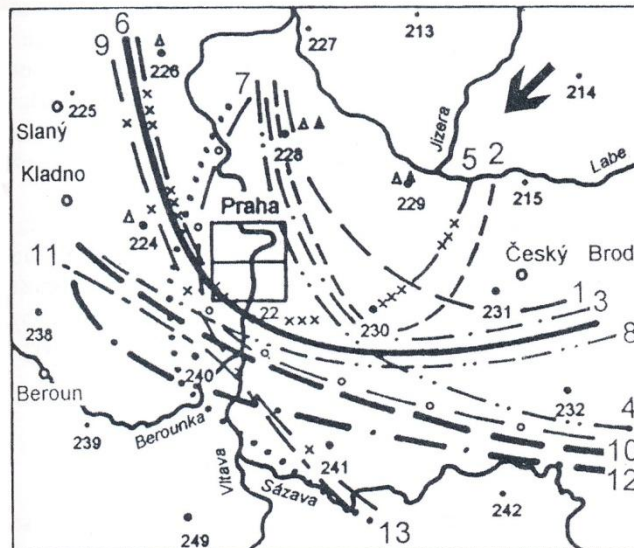
13.3 Obrazová příloha

1. Izoglosy doznívajících severovýchodních jevů

- A posvíceňi, s konví,
na nožích,
(viděti) klucí
- B utíkat, zabíjet
pí! níst
- C králík
- D k polím, ťech, ťem
- E u rodičů
- F (ty) seš

2. Doznívající podoby se severovýchodočeskou délkou

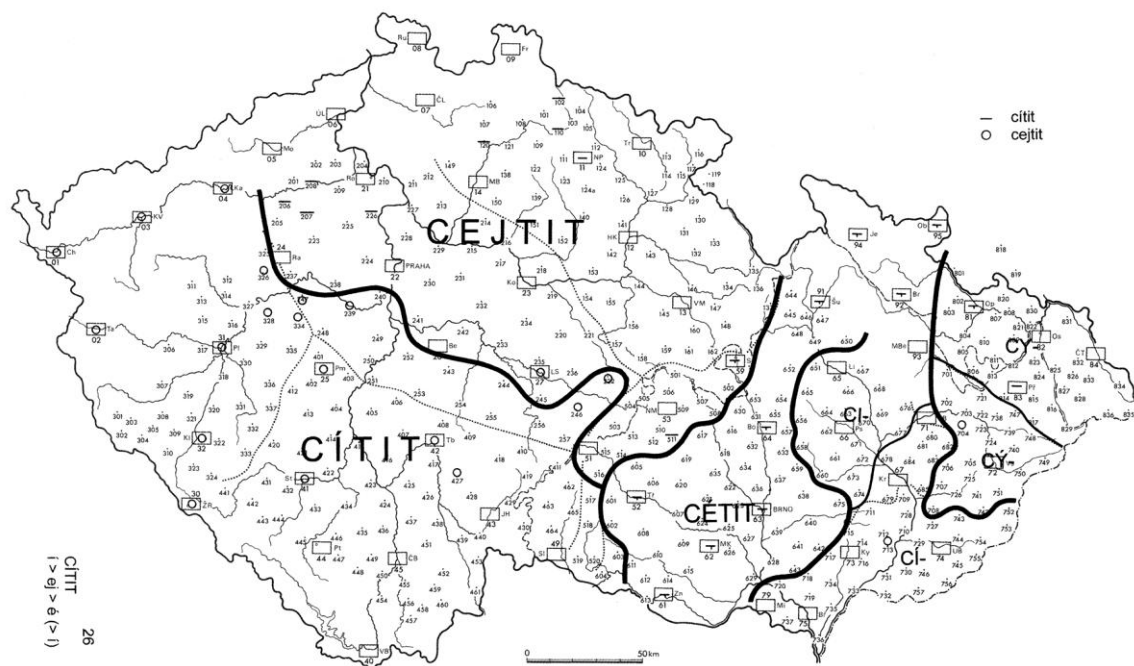

- ▲ stojí   △ hůřet
- 1 – mí, vī (=my, vy)
- 2 – s ňím
- 3 – plívat
- 4 – póle
- 5 – spólu
- 6 – bólet
- 7 – bjéžet
- 8 – zělí
- 9 – pívó
- 10 – vjéří, mňéří
- 11 – strúna
- 12 – vzádu
- 13 – cěra

201

Obr. 1 (převzato z F. Daneš et al., 1997, s. 201)

Obr. 2 (převzato z J. Balhar et al., 2005, s. 85)